

บทที่ 4

พื้นดินถิ่นชาติพันธุ์บางกอกธนบุรี

นับเนื่องมาแต่กรุงศรีอยุธยาที่มีผู้คนมากหน้าหลายตาแตกต่างกันทั้งลักษณะรูปร่างหน้าตา ศาสนา วิถีความเป็นอยู่ จนกล่าวได้ว่าอยุธยาเป็นเมืองท่านานาชาติ ที่คนเข้ามาอาศัยอยู่เพื่อการค้า หรือเพื่อการศานากก็ตาม ก่อนที่จะเข้าสู่กรุงศรีอยุธยาเมืองท่าด้านใน บรรดาผู้คนเหล่านั้น ต้องผ่านหรือแวะที่ ขนอน บางกอกหรือธนบุรี เป็นเบื้องต้น

พื้นที่ธนบุรี มีประวัติที่พบว่ามิชชันนารีตั้งถิ่นฐานอยู่แต่เดิมก่อนสมัยอยุธยาแล้ว ผู้คนที่อยู่มิใช่กลุ่มคนไทยกลุ่มเดียว แต่ยังมีกลุ่มคนที่แตกต่างหลากหลายทั้งด้านเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม อาทิ ผู้สืบเชื้อสายโปรตุเกส กลุ่มชาวมุสลิม กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวลาว กลุ่มชาวมอญ และกลุ่มชาวอินเดีย (เทียมจิตร พ่วงสมจิตร ,2558: 5)

การศึกษาเรื่องภูมิทัศน์ชาติพันธุ์กรุงเทพมหานครนี้เป็นโครงการนำร่อง มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงถิ่นฐาน บ้านเรือนแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพ หรือบางกอกในสมัยนั้น โดยความเป็นจริงคือพื้นที่ธนบุรีปัจจุบัน แต่การอธิบายถึงพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับการเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนที่มาหลายตานั้น จำเป็นต้องสืบย้อนไปถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา ในช่วงพุทธศักราช 2100 สมัยกรุงศรีอยุธยาที่เริ่มมีการค้าขายทางทะเล พระเจ้าแผ่นดินสมัยนั้น สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้ยกบางกอกขึ้นเป็นเมืองหน้าด่าน พระราชทานนามว่า ธนบุรีศรีมหาสมุทร เมืองหน้าด่านแห่งนี้เป็นเมืองท่าสำคัญสำหรับที่พักเรือของชาวต่างชาติ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงให้ปรับปรุงเมืองและมีทหารชาวต่างชาติทั้งโปรตุเกสและฝรั่งเศสมาอยู่บริเวณป้อมวิไชยประสิทธิ์และป้อมทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากชาวฝรั่งเศสและโปรตุเกสที่เข้ามาอาศัยอยู่ธนบุรีตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้วยังมีกลุ่มคนอื่นๆ ที่เข้ามาอยู่อาศัยในระยะเวลาและเหตุผลของการอยู่อาศัยที่ต่างกันอีกหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวมุสลิม ชาวลาว มอญ เขมร

พื้นที่พระนครศรีอยุธยาปรากฏการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั้งชาวตะวันตกและกลุ่มชนอื่น ตามเอกสารกระจายกันทั่วไปในพระนครได้แก่ การเข้ามาของชาวต่างชาติ ชาวโปรตุเกสเป็นชนชาติแรกที่เข้ามาทำการค้าและตั้งรกรากในกรุงศรีอยุธยาในราวคริสต์ศตวรรษที่ 16 โดยการตั้งบ้านเรือนได้มีการจัดการแบ่งสรรพื้นที่แยกกลุ่มชนออกเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

กลุ่มชาวตะวันตก สร้างบ้านเรือนอยู่นอกเกาะเมืองทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะหมู่บ้านฮอลันดา และอังกฤษอยู่ทางฝั่งตะวันออก ส่วนฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นหมู่บ้านโปรตุเกส ส่วนหมู่บ้านฝรั่งเศสอยู่ในบริเวณบ้านปลาเทิดปากคลองตะเคียน

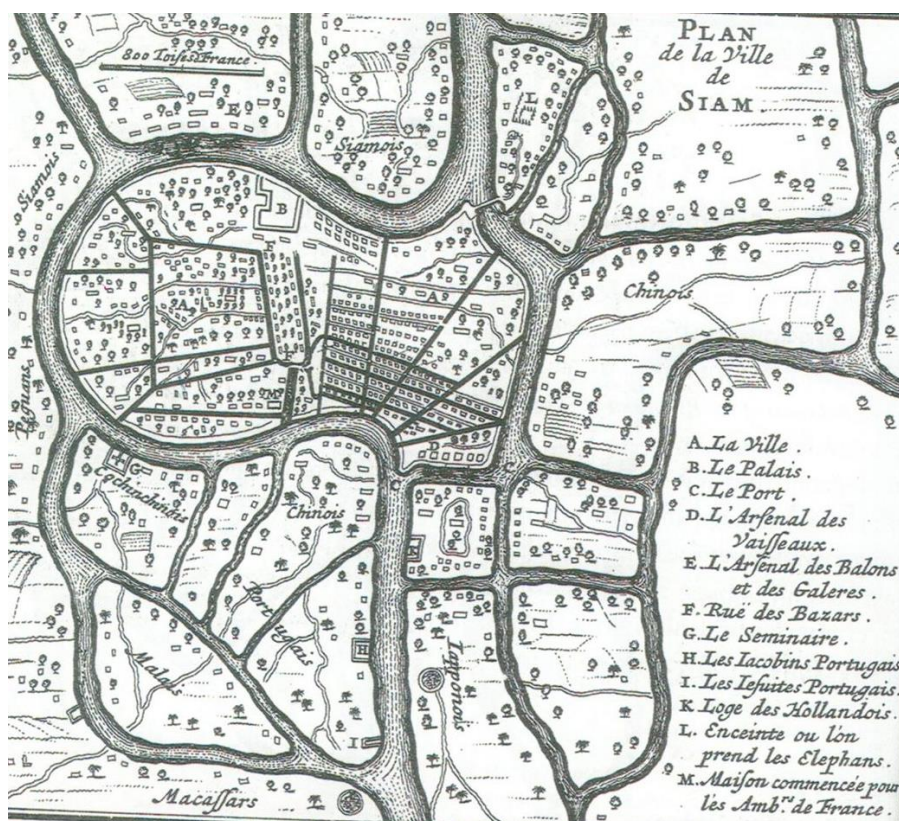
กลุ่มชาวญี่ปุ่น ตั้งบ้านเรือนอยู่ทางทิศตะวันออก ริมน้ำเจ้าพระยา

กลุ่มชาวจีน เป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายไปทั่วพระนคร (ไกรฤกษ์ นานา, 2553: 86)

กลุ่มชาวแขก ในกรุงศรีอยุธยา กลุ่มชนชาวแขกถือว่าเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่เช่นเดียวกับกลุ่มคนจีน การตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายไปตามเชื้อชาติของชาวแขก เช่น ย่านแขกมัวร์ในบริเวณวัดอัมไพในเขตตัวเกาะพระนคร ส่วนพวกแขกมลายู แขกจาม จะรวมกันอยู่นอกเกาะพระนครทางตอนใต้

กลุ่มชาวลาว ชนชาติลาว อาทิลาวพุงขาว ลาวพุงดำ ฯลฯ ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายไปทั้งในเกาะและนอกเกาะกรุงศรีอยุธยา

กลุ่มชาวมอญ ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเกาะ และนอกเกาะพระนคร ทางทิศใต้ต่อจากหมู่บ้านฮอลันดา อังกฤษ และญี่ปุ่น (ไกรฤกษ์ นานา, 2553: 87)

ภาพที่ 11 แผนที่กรุงศรีอยุธยาในจดหมายเหตุเดอ ลา ลูแบร์ ฉบับพิมพ์ที่ กรุงอัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเธอร์แลนด์
(ที่มา: ธวัชชัย ตั้งสิริ, 2549: 86)

จากเอกสารของมงเซญอร์ ปาลเลกัวซ์ ที่ได้บันทึกเล่าเรื่องผู้คนในแต่กาลก่อนในหนังสือเรื่องเล่ากรุงสยาม (2552:28)ที่ แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร ถึงจำนวนประชากรที่แบ่งออกเป็นชาติต่างๆ ว่ามีเพียงประมาณหกล้านคนเท่านั้น เราอาจแบ่งออกเป็นชาวชาติต่างๆ ได้ดังนี้

สยามหรือไทย	1,900,000 คน
จีน	1,500,000 คน
มลายา	1,000,000 คน
ลาว	1,000,000 คน
เขมร	500,000 คน
มอญ	50,000 คน
กะเหรี่ยง ของ ละว้า	50,000 คน
รวม	6,000,000 คน

ส่วนประชากรของเมืองหลวงหรือบางกอกที่ได้สืบนามมาจากอยุธยา หรือเรียกกันกว่ากรุงเทพมหานครศรีอยุธยาหาดิลกธรรมาชนนี ฯลฯ อันแปลว่าพระมหานครแห่งเทพงามนัก ได้ถูกอธิบายไว้ว่ามีลักษณะเป็นเกาะ มีป้อมปราการเรียงรายเป็นระยะ ตัวเมืองตั้งอยู่ท่ามกลางสวนใหญ่ประกอบด้วยพรรณพฤกษ์เขียวชอุ่มอยู่ตลอดกาล การแต่งกายของชนนานาชาติ เสียงมโหรีปี่พาทย์ เสียงร้องรำละคร อาการ เคลื่อนไหวของชีวิต ที่คลาคร่ำอยู่ในเมืองใหญ่และบรรยายถึงความเป็นเมืองแต่กาลก่อนว่า “ในเมืองหลวงไม่มีรถสักคันเดียว ต่างใช้เรือกันทั้งนั้นแม่น้ำและลำคลอง แทบจะเป็นเส้นทางคมนาคมอย่างเดียว เว้นแต่ตอนใจกลางเมืองอันมีร้านค้าหรือตลาดเท่านั้น ที่มีถนนปูด้วยอิฐแผ่นใหญ่ๆ (สันต์ ท. โกมลบุตร. 2552:59)” และอธิบายต่อว่า บางกอก (หมู่บ้านมะกอกป่า) * ได้เป็นที่ตั้งของรัฐบาลหลังจากอยุธยาล่ม นครนี้ยังมีอายุได้ไม่ถึง 90 ปี และมีพลเมืองแล้วถึง 400,000 คน ต่อไปนี้เป็นจำนวนประชากรตามหลักฐานที่เอกอัครราชทูตอังกฤษและอเมริกัน ซึ่งมีโอกาสได้มาเยี่ยมประเทศสยามหลายครั้งหลายหน ได้กระทำขึ้นไว้

ชาวจีนที่ผูกปี้	200,000 คน
ชาวไทย	120,000 คน
ชาวโคแแข็งซิ่น หรือ อนัม (ญวน)	12,000 คน
ชาวเขมร	10,000 คน
ชาวมอญ	15,000 คน
ชาวลาว	25,000 คน
ชาวพม่า	3,000 คน
ชาวมลายา (มลายู)	15,000 คน
ชาวคริสต์งนนานาชาติ	4,000 คน
รวม	404,000 คน

(ที่มา : มงเซญูร์ ปาลเลกัวซ์. (2552:58). เรื่องเล่ากรุงสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร).

ลักษณะชุมชน ปีพุทธศักราช 2321

เอกสารที่ปรากฏชาติพันธุ์ต่างๆ ตามจำนวนข้างต้นที่อาศัยในพระนครแล้ว ยังมีเอกสารการบันทึกของชาวตะวันตกที่พรรณนาสภาพภูมิประเทศ การตั้งบ้านเรือน ความเป็นอยู่ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ตั้งแต่ปากอ่าวสยามขึ้นมาถึงบางกอกธนบุรีและเรื่อยเข้าไปชั้นใน เอกสารที่บันทึกลักษณะชุมชนในปี พ.ศ.2321 ไว้ดังนี้

“ดอกเตอร์โกนิค เขาเดินทางรอนแรมมาจนถึงอ่าวสยามในวันที่ 25 ตุลาคม 2321 ภูมิประเทศจากปากน้ำเข้ามายังกรุงธนบุรี ชื่อว่า “บางกอก” ตามที่พวกต่างชาติคุ้นเคย ทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาอุดมไปด้วยต้นไม้เรียงรายอยู่นานาพันธุ์ และมีต้นไม้บางจำพวกขึ้นอยู่ในแม่น้ำทุกป้อมบนสองฟากฝั่งแม่น้ำรวมทั้งบ้านเรือนทุกหลังประดับโคมไฟ เป็นป้อมที่มีมาแต่เดิมที่พวกฝรั่งเศสได้สร้างไว้แต่ในต่อนั้นมีพวกจีนอยู่พระเจ้าแผ่นดินประทับอยู่ในพระราชวัง เมืองที่พวกสยามอาศัยอยู่เป็นเมืองที่มีป้อมปราการ สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงเอาพระทัยใส่ในความทุกข์ของไพร่ฟ้า ตามลำน้ำเจ้าพระยาผ่านสามโคกขึ้นไป ผ่านหมู่บ้านโปรตุเกสพบว่าต่อนั้นบ้านเมืองเก่า คือ กรุงศรีอยุธยาราชธานีเดิมของไทยนั้นมีความรกร้างมีผู้คนอาศัยอยู่เบาบาง มีคนนำช้างมาเลี้ยงถึง 500 เชือก แต่วัดวาอารามปรักหักพังอยู่เป็นจำนวนมาก กำแพงเมืองนี้มีประตูอยู่มากมาย และได้เห็นอาคารกว้างใหญ่ของวิทยาลัยของคณะสอนศาสนาคริสต์”

“เขาได้เล่าถึงเรื่องบางกอกไว้ตามที่เขาได้เห็นในตอนนั้นว่า บางกอกนั้นมีแม่น้ำคั่นกลางมีป้อมตามริมแม่น้ำ ป้อมเหล่านี้มีเชิงเทิน แข็งแกร่ง มีกำแพงล้อมรอบเมือง มีคูลึกตรงด้านที่ต่อกับที่ราบ มีกองร้อยปืนใหญ่ 2-3 กองอยู่บนกำแพงด้านนอกป้อม ประชาชนที่อยู่ แลวนั้นเป็นพวกคนไทย คนจีน พวกโคชินจีน พระราชวังของพระเจ้าแผ่นดินสร้างด้วยไม้ และมีตำหนักเล็กๆ กว่าจำนวนมากตั้งอยู่ชิดๆ กัน มีตำหนักแพ สำหรับพระเจ้าแผ่นดิน (นันทนา วรเนติวงศ์. 2539: 16-18)”

เอกสารที่บันทึกลักษณะผู้คนและการดำเนินชีวิต ว่าวิถีอาชีพคือเรื่องการค้า ด้วยการค้าดำเนินไปจากคนจีนที่อาศัยอยู่ที่นี้โดยเป็นผู้ประกอบการและสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงโปรดการค้าขายด้วย ผลผลิตทางการเกษตรมีอยู่อุดมสมบูรณ์(นันทนา วรเนติวงศ์.2539: 19) ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 55 อธิบายลักษณะเศรษฐกิจต่อเนื่องว่า

“พวกชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายในเมืองไทยนั้น ฝรั่งเศสกับจีน และแขกผัดกันในข้อสำคัญมาตั้งแต่แรกครั้งกรุงเก่าด้วยพวกฝรั่งต่างชาติ ที่ไปมาค้าขาย มักใช้อำนาจข่มเหงชนชาติอื่นตลอดจนฝรั่งด้วยกันเองในการแย่งชิงผลประโยชน์กัน บางทีถึงแก่รบราฆ่าฟันกันก็มี และมักจะเอิบเอื่อมหาอำนาจเข้ามาบังคับบัญชาการเมือง เช่น ขอสถานที่ไว้สินค้าแล้วเลยนั้นเป็นป้อม ด้วยเหตุนี้ไทยจึงพอใจค้าขายกับพวกพ่อค้าจีนและพ่อค้าแขกยิ่งกว่าฝรั่ง” (นันทนา ตันติเวสส. 2539: 73)

การค้าของชาวตะวันตกโดยมิโรเบิร์ต ฮันเตอร์ เป็นฝรั่งคนแรกที่เข้ามาตั้งห้างค้าขายในเมืองไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ่อค้าชาวอังกฤษเชื้อสายสก๊อตก็ได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทย ในปีพ.ศ.2367 มิโรเบิร์ต ฮันเตอร์ ได้ปรึกษากับเจ้าพระยาพระคลัง เพื่อขอตั้งห้างค้าขายในกรุงเทพฯ เจ้าพระยาพระคลังได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้มิโรเบิร์ต ฮันเตอร์ เช่าที่ดินทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา หน้าวัดประยุรวงศาวาส ลักษณะเป็นอาคารสามชั้นมีปีกออกไปทั้งสองข้าง พ่อค้าต่างชาติที่เข้ามาค้าขายในเมืองไทยจะเรียกอาคารหลังนี้ว่า โรงสินค้าอังกฤษ หรือ The British factory ส่วนคนไทยในสมัยนั้นจะรู้จักอาคารที่ก่อสร้างด้วยอิฐสีขาวนี้ว่า ห้างหันแดร์ (นันทนา ตันติเวสส. 2539: 73-74)

ถิ่นชาติพันธุ์

ผืนดินของธนบุรีมหาสมุทรฝั่งที่กลุ่มคนชนชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ก่อสร้างเรือนพำนักอาศัย โดยจำแนกได้หลายประเภท อาทิ กลุ่มที่ถิ่นฐานเดิมอยู่ริมฝั่งน้ำเจ้าพระยาธนบุรีเดิม กลุ่มที่เข้ามาอยู่ใหม่ โดยกลุ่มใหม่อาจจะเข้ามาด้วยการหนีภัยสงคราม หรือจากการถูกกวาดต้อนมา หรือกรณีกลุ่มต่างชาติตะวันตกที่เข้ามาค้าขาย มาเป็นทหารรับจ้างหรือพวกเผยแพร่ศาสนา ที่เข้ามาอยู่ในอยุธยาเป็นเบื้องต้นและเมื่อสงครามสิ้นกรุงศรีอยุธยาจึงได้เคลื่อนมายังกรุงธนบุรีที่เจ้าพระยาตากสินได้สร้างเมืองหลวงขึ้นใหม่

จากการอ่านเอกสารทางประวัติศาสตร์ งานค้นคว้าวิจัยหรือเอกสารอื่นๆ เพื่อสืบหา “คน” ที่เรียกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่มีตัวตนอยู่ในสมัยธนบุรี จนกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นสามารถพบได้ในเอกสารที่หลากหลาย งานของตรงใจ หุตางกูร (บก.2561) หนังสือเรื่องธนบุรีในมิติประวัติศาสตร์นับว่าเป็นการรวมเอกสารเกี่ยวกับธนบุรีที่ล่าสุดและจัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในโอกาส 250 ปี แห่งการสถาปนากรุงธนบุรีและเอกสารอื่นๆ ได้จำแนกผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ดังนี้

1. กลุ่มชาวตะวันตก

ความเป็นมาของชาวต่างชาติ ทางตะวันตกที่เข้ามาแต่ในสมัยอยุธยานั้นบ้างก็มาด้วยเหตุผลของการค้าขาย ดังเช่นชาวโปรตุเกสที่เข้ามาถึงแถบเอเชียก่อนชาติอื่น ตั้งแต่พ.ศ. 2014 โดยใช้ปืนไฟเป็นสิ่งนำทางปราบปรามเมืองชายทะเล ได้เมืองขึ้นมากมายแต่ยังไม่ถึงอยุธยาโปรตุเกสได้เข้ามาทำไมตรี ณ กรุงศรีอยุธยา เมื่อ สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โดยเข้ามาค้าขาย ต่อมาอาสาเข้ามาเป็นทหารเข้ากองทัพลวงของสมเด็จพระไชยราชาธิราชไปรบพม่าที่ออกไปทางด่านพระเจดีย์สามองค์ เมื่อมีความดีความชอบจึงได้รับพระราชทานที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกให้เป็นภูมิลำเนาและอนุญาตให้สร้างวัดในศาสนาคริสต์ (คริสต์ตัง)

1.1 ฮอลันดา

ชาวฮอลันดาเดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยาตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อ ชาวอังกฤษเดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยาต้นรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถเมื่อทั้ง 2 ชาติเดินทางมาเจริญพระราชมไมตรีกับกษัตริย์อยุธยาแต่หวังผลประโยชน์การค้าเป็นสำคัญแต่กษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาก็ได้ขัดขวางแต่อย่างใด

ชาวตะวันตกทุกกลุ่มต่างเข้ามาทำการค้า แต่ด้วยความเชื่อศาสนา อาทิพวกโปรตุเกสนับถือศาสนาคริสต์โรมันคาทอลิก ส่วนพวกอังกฤษกับฮอลันดานับถือคริสต์โปรเตสแตนต์ จึงเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน กระทั่งอังกฤษกับฮอลันดามายแย่งชิงถิ่นฐานและสมบัติที่เป็นของโปรตุเกสที่ได้สร้างไว้แถบนี้ จนโปรตุเกสอ่อนกำลังและอังกฤษกับฮอลันดามีอำนาจแถบนี้แทนที่

แต่ด้วยชาวฮอลันดาได้เปรียบที่เข้ามาก่อนชาวอังกฤษจึงมาตั้งสถานการค้าอยุธยาก่อนชาวอังกฤษ และยังช่วยในการอาสาออกรบในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ เป็นความดีความชอบยิ่งขึ้นสมเด็จพระเอกาทศรถจึงได้พระราชทานที่ดินให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ทางฝั่งริมแม่น้ำภาคตะวันออกใกล้ปากน้ำแต่ว่ามั่นคงกันข้ามกับที่ตั้งบ้าน

ของชาวโปรตุเกสและใช้ในการเดินทางข้ามแม่น้ำต่อมาสมัยแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมชาวฮอลันดาทำความชอบยิ่งขึ้นจะได้รับพระราชทานที่ดินเพิ่มขึ้นที่ตรงบริเวณปากน้ำเจ้าพระยาทางฝั่งตะวันตก ตรงริมคลองปลากดคังเหนือเมืองสมุทรปราการให้สร้างเป็นสถานีการค้าอีกแห่งหนึ่ง เมืองที่สร้างขึ้นหมายถึงเป็นคล้ายกับเมืองของพวกฮอลันดาและฮอลันดาก็เลยเริ่มทวีกำลังมากยิ่งขึ้นในแถบนี้ ชาวฮอลันดาที่มีที่ตั้งมั่นอยู่เกาะชวาแต่เดิมแต่ก็ต้องเดินทางเข้ามาอยู่อยุธยาหรือบ้านเมืองในสมัยนั้นซึ่งอนุมานว่าคือประเทศไทยเพราะต้องเดินทางมาซื้อเสบียงสินค้าหรืออีกเหตุผลหนึ่งก็คือหากจะเดินทางไปค้าขายยังเมืองอื่นเช่นค้าขายกับจีน ค้าขายกับญี่ปุ่น พวกฮอลันดาก็ต้องอาศัยฝากสินค้าของตนที่ซื้อขายจากทางเมืองจีนหรือเมืองญี่ปุ่นไปมาด้วยกับเรือไทยเนื่องจากชาวจีนและชาวญี่ปุ่นไม่นิยมที่จะค้าขายกับพวกคนผมหงอกซึ่งหมายถึงชาวฝรั่งนั่นเอง

การค้าขายของชาวฮอลันดามีเพื่อยังประโยชน์ไว้สำหรับกลุ่มของตนเองจนบางครั้งเกิดการกระทบกระทั่งสร้างความไม่พอใจให้กับกษัตริย์ของอยุธยาอยู่บ้างดังเช่นสมัยพระเจ้าปราสาททองซึ่งโปรดฯให้ตั้งคลังสินค้าของหลวงขึ้นเพื่อรับสินค้าจากราชภূมipันเมืองไปขายให้กับชาวต่างประเทศและเลือกซื้อสินค้าจากต่างประเทศไปจำหน่ายในพื้นที่เมือง แต่พวกชาวฮอลันดาไม่พอใจแล้วเหมือนจะฝ่าฝืนจนเป็นเหตุให้พระเจ้าปราสาททองขัดเคืองถึงขนาดจะยกกองทัพเรือออกไปโจมตีที่มั่นของชาวฮอลันดาเหมือนปั่นดัมที่เกาะชวาแต่ในสุดท้ายก็มิได้กระทำการดังกล่าว

สมัยสมเด็จพระนารายณ์การพระราชไมตรีที่มีกับชาวฮอลันดาการเปลี่ยนไปเป็นปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในส่วนของชาวตะวันตกกลุ่มพวกชาวอังกฤษที่ออกมาค้าขายแบบนี้ซึ่งแต่เดิมการค้าขายของพวกเขาร่วมทุนกันเข้ามาดำเนินการในลักษณะบริษัทการค้าและรัฐบาลอังกฤษเป็นผู้อุดหนุน อำนาจต่างๆจึงอยู่ในมือเอกชนบริษัทนั้นๆบริษัทไม่ยอมให้คนอังกฤษนอกจากพวกที่ทำบริษัทการค้าขายของตนเข้ามาหาประโยชน์ในบริเวณนี้แต่อย่างใด สืบเนื่องมาถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเมื่อพวกอังกฤษได้ตั้งมั่นในอินเดียแล้วก็เริ่มเข้ามาค้าขายในเมืองไทยการเข้ามาในเมืองไทยนี้จะปรากฏชื่อของ คอนสแตนติน ฟอลคอน ที่เข้ามาช่วยด้วยเนื่องจากเป็นลูกจ้างของพ่อค้าชาวอังกฤษ แต่เมื่อเข้ามาเห็นประโยชน์ในเรื่องของการค้าขาย โดยลำพังของตนจึงเลิกรับจ้างเป็นลูกจ้างของชาวอังกฤษแล้วจึงสมัครเข้ารับราชการโดยชาวอังกฤษเข้ามาตั้งเมืองท่าค้าขายจอดเรือกำปั่นอยู่บริเวณปากน้ำเมืองตะนาวศรีซึ่งขณะนั้นอยู่ในอาณาเขตของกรุงสยามแล้วลงเรือพายขึ้นตามลำน้ำทะเลตะนาวศรีข้ามบรรทัดมาทางด่านสิงขรลงชายทะเลอ่าวสยามที่เกาะหลัก(เกาะหลักเคยเป็นที่ว่าการอำเภอเป็นที่ตั้งที่ว่าการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในปัจจุบัน) แล้วเดินเลี้ยวชายทะเลเพชรบุรี หลังจากมาถึงเพชรบุรีแล้วจึงเดินเรือเข้ามาที่พระนครศรีอยุธยาจึงเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญระหว่างกรุงสยามกับประเทศทางตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นรวมถึงประเทศไทยเปอร์เซียหรืออาหรับตลอดจนยุโรปมาแต่โบราณเนื่องด้วยการที่จะเดินทางอ้อมมาทางแหลมมลายูเข้ามาทางสยามนั้นมีข้อจำกัดสามารถเดินทางเข้ามาได้ในบางฤดูกาลเท่านั้น

ดังนั้นกลุ่มคนอังกฤษที่เข้ามาบ้างจึงออกจากการรับจ้างบริษัทดังกล่าวและมาหาช่องทางการค้าขายเองเนื่องจากได้รายได้จำนวนเงินที่มากกว่าจึงสร้างความไม่พอใจให้กับบริษัทดังกล่าว การที่จะทำให้ชาวต่างชาติที่ออกจากบริษัทนั้นมาจึงมีความมั่นคงในการทำการค้าได้ก็โดยการเข้าร่วมรับราชการของสยาม ณ ขณะนั้นดังเช่นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ที่ทำงานอยู่ในตำแหน่งกรมพระคลังสินค้าซึ่งมีหน้าที่อำนวยความสะดวก

หลวงและตำแหน่งของหลวงวิชาเยนทร์ขนาดนั้นรู้วิธีการค้าขายกับชาวต่างประเทศเป็นอย่างดีจึงมองเห็นช่องทางในการทำกำไรได้เป็นอันมาก

จากที่ชาวฮอลันดาค้าขายได้เจริญยิ่งขึ้นขนาดที่จะจับมือกับชาวอังกฤษและแข่งขันต่อสยาม และสยามติดสงครามกับพม่าในปี พ.ศ.2207 ฮอลันดาหาเหตุเอากองทัพเรือมาปิดปากน้ำกระทั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชสัญญาว่าจะไม่ค้าขายแข่งกับชาวฮอลันดา ชาวอังกฤษเห็นดังนั้นจึงแข่งขันที่ยัดเมืองท่าการค้าทางตะวันตกที่อยู่ภายใต้สยามขณะนั้นคือมะริดกับตะนาวศรีเพื่อมิให้สยามมาค้าขายแข่งกับอังกฤษ

1.2 ฝรั่งเศส

กลุ่มชาวฝรั่งเศสที่เข้ามามีบทบาทในสยามมีด้วยกัน 3 กลุ่ม ได้แก่ 1).คณะราชทูตจากพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 2).กลุ่มการค้าบริษัท 3).กลุ่มมิชชันนารี ซึ่งในช่วงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ถือว่ากลุ่มชาวฝรั่งเศสเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการเข้ามาแข่งขันการค้ากับอังกฤษ และฮอลันดา

ในขณะนั้นทางยุโรปพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงมีพระราชอำนาจมากขึ้นและเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงศาสนาคริสต์โรมันคาทอลิก ซึ่งแตกต่างจากอังกฤษและฮอลันดาที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ได้เข้ามาขอเป็นพระราชไมตรีกับสมเด็จพระนารายณ์ สมเด็จพระนารายณ์จึงทรงรับพระราชไมตรีของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 หวังว่าจะช่วยมิให้ให้อำนาจกับฮอลันดาและอังกฤษที่เข้ามาค้าขายและจะรุกรานในกรุงสยาม กลุ่มชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาด้วยในสมัยของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และพวกบาทหลวงมีความประสงค์ที่จะให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนเข้ารีตเป็นศาสนาคริสต์โรมันคาทอลิกหรือคริสต์ดั่งและเพื่อจะใช้อาศัยเมืองไทยหาประโยชน์การค้าของฝรั่งเศสแข่งกับอังกฤษและฮอลันดาซึ่งจะเป็นประโยชน์อีกสถานหนึ่ง

สำหรับชาวฝรั่งเศสนั้นมีจดหมายที่เขียนถึงการระบุไว้ว่าวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2209 ว่าพระเจ้าแผ่นดินได้พระราชทานที่อยู่ให้กับพวกเขาและได้และยังทรงได้สัญญาว่าจะพระราชทานสิ่งของสำหรับสร้างวัดให้ด้วยจดหมายดังกล่าวเป็นของ มอง เซ็น เยอร์ ลาแมล เดอร์ ลาม็อต ว่าเขาได้เลือกทำเลที่จะสร้างใกล้ๆกับที่พวกญวนอยู่และสิ่งที่สร้างขึ้นมาเป็นเรือน 2 หลังทำด้วยไม้หลังคามุงกระเบื้อง อนุญาตให้คนไทยมาอยู่ 2 ครั้วเรือนและชาวโปรตุเกส 1 ครั้วเรือนชาวฝรั่งเศส 1 ครั้วเรือน เรือนที่สร้างขึ้นเพื่อที่จะให้ชาวฝรั่งเศสอื่นๆมาอยู่ร่วมด้วย เรือนที่สร้างขึ้นเป็นเรือนสองชั้น ชั้นล่างก่อด้วยอิฐมี 6 ห้องกับห้องใหญ่ 1 ห้องสำหรับให้คนอยู่ชั้นบนทำด้วยไม้สำหรับเป็นโบสถ์ใหญ่และสำหรับเก็บรักษาเครื่องบูชาต่างๆ เมื่อศาสนาคริสต์เตียนได้แพร่หลายไปบ้างแล้ว มีข้าราชการผู้มีความสนใจบาทหลวงจึงมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งและข้าราชการผู้นั้นก็ได้เข้ารับนํ้ามนต์และเข้าในศาสนาคริสต์เตียนดังกล่าวในพ.ศ. 2210

จากหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 32 เรื่องสาเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสเข้ามาตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ในหน้า 207) ได้ระบุให้เห็นว่าในสยามแต่กาลนั้นคือตั้งที่ระบุไว้ในค.ศ.1685 หรือ ปีพ.ศ.2228 ว่า

“เมืองไทยเป็นเมืองหนึ่งในโลกนี้ที่จะได้เห็นชนชาติต่างๆรวบรวมกันอยู่จะหาเมืองได้ที่จะมีชนชาติต่างๆมากเหมือนในเมืองไทยเป็นหาไม่ได้เมื่อประมาณ 50 ปีที่ล่วงมาแล้วพวกฮอลันดาได้มาตั้งห้างอย่างงดงามสำหรับการค้าขายพวกโปรตุเกสซึ่งจึงจำเป็นต้องละทิ้งดินแดนที่มีไว้ในประเทศอินเดียได้มาตั้ง กรณีสืบในเมืองไทย พวกอังกฤษก็คอยหาช่องทางสำหรับตั้งตัวอยู่ในเมืองนี้และบริษัทฝรั่งเศสก็มีห้างอยู่ในเมืองไทยอยู่ห้างหนึ่ง ในเมืองนี้ยังมีชนชาติอื่น เช่นชนชาติอิตาลีเลียนชนชาติเดนมาร์ก ชนชาติสวีเดน ชนชาติเยอรมัน ชนชาติตุรกี ชนชาติเปอร์เซียและชนชาติอื่นๆอีกเป็นจำนวนมาก ...”

พระเจ้ากรุงสยามสมัยนั้นจำเป็นต้องมีกุศโลบาย สร้างไมตรีกับชาวตะวันตกหลายชาติ เพื่อถ่วงดุลอำนาจและสอบถามถึงความเจริญของชาติต่างๆในตะวันตก กระทั่งได้สร้างพระราชไมตรีแต่งตั้งทูตเดินทางไปไกลถึง 5,400 ไมล์ไปยังฝรั่งเศสเมื่อธันวาคม พ.ศ. 2223 เพื่อคานอำนาจกับฮอลันดาที่เรืองอำนาจอยู่ในทะเลอ่าวสยาม ณ ขณะนั้น

ในปี พ.ศ. 2328 คณะราชทูตจากฝรั่งเศส เซอวาลิเยร์ เดอ โชมองต์ ได้เยือนสยาม เพื่อการเจรจาการค้า และการศาสนา ซึ่งในขณะนั้นสมเด็จพระนารายณ์ทรงโปรดเกล้าให้นายทหารเชื้อสายกริดคอนแสตนติน พอลคอลล () ให้สร้างป้อมมิไซแยนทร์ การให้คำแนะนำของวิศวกรผู้ติดตามคณะทูตในขณะนั้น ทำให้พระนารายณ์ทรงโปรดเกล้าให้ฟอร์บ์ และลาแมร์ วิศวกรชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ออกแบบการก่อสร้าง ป้อมปราการ ผลจากการสร้างป้อมปราการริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้มีการนำเข้าทหารฝรั่งเศส จำนวน 636 นาย และในปี พ.ศ. 2330 คณะทูตชุดที่ 2 ซีมง เดอ ลา ลูแบร์ ฝรั่งเศสได้รับอนุญาตให้ตั้งโรงคลังริมแม่น้ำเจ้าพระยา และสามารถนำสินค้าเข้า-ออก โดยไม่ต้องเสียภาษีให้กับทางการสยาม การเปิดโอกาสทางการค้าครั้งนี้ ก่อให้เกิดชุมชนชาวฝรั่งเศสริมคลองลัดบางกอกที่ขุดขึ้นใหม่ หรือ แม่น้ำเจ้าพระยาสายปัจจุบัน

1.3 โปรตุเกส

ชาวโปรตุเกสเป็นชาติแรกที่เข้ามาทำการค้ากับโลกตะวันออกและมาถึงอาณาจักรอยุธยา รวมทั้งการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในดินแดนแถบตะวันออก คือศาสนาคริสต์ โดยการแพร่แสนยานุภาพทางทหารไปด้วย โปรตุเกสมาทำการค้าโดยยึดเมืองที่เป็นแหล่งการค้าเครื่องเทศที่สำคัญคือหมู่เกาะโมลุกกะ และไปสู่ตลาดการค้าที่สำคัญคือจีนและญี่ปุ่น ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับโปรตุเกสเป็นไปด้วยดี สยามก็ยังได้อาวุธปืนจากโปรตุเกสมาใช้ในยามสงคราม มีกองกำลังทหารอาสาโปรตุเกสประจำในกองทัพด้วย ชาวโปรตุเกสได้ตั้งหลักในสยามและเป็นทหารช่วยรบกับพม่าเสมอมา จนกระทั่งสมเด็จพระชัยราชาธิราชให้พระราชทานที่ดิน ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกข้างใต้กรุงศรีอยุธยาให้ชาวโปรตุเกสปลูกเรือ่น ด้วยพื้นที่กว่า 2 กิโลเมตร และให้สิทธิในการนับถือศาสนาโดยได้สร้างโบสถ์ขึ้นถึง 3 แห่ง

ความเป็นมาของการมาอยู่บริเวณที่แห่งนี้ของชาวโปรตุเกสคือทหารชาวโปรตุเกสได้ร่วมรบกับพระเจ้าตาก ต่อมาเมื่อพระองค์ทรงสถาปนาธนบุรีแล้วก็ตอบแทนความดีกับทหารชาวโปรตุเกสเหล่านั้น โดยพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวโปรตุเกสซึ่งอพยพมาจากอยุธยาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาถัดลงมาจากชุมชนชาวจีนลงไปทางใต้ตรงบริเวณที่เรียกว่ากุฎีจีนในภายหลังก็มีชาวโปรตุเกสส่วนหนึ่งมาจากชุมชนกุฎีจีนแยกตัวออกไปตั้งชุมชนแห่งใหม่เรียกชุมชนแม่พระลูกประคำนอกจากชาวโปรตุเกสที่เข้ามาจากอยุธยาแล้วสันนิษฐานว่า หลังการเสียกรุงมีชาวโปรตุเกสบางส่วนหนีภัยสงครามมาตั้งบ้านเรือนสมทบกับชาวโปรตุเกสที่ชุมชนบ้านเขมร ณ วัดคอนเซ็ปชันในปัจจุบันอันเป็นชุมชนดั้งเดิมของชาวโปรตุเกสตั้งแต่สมัยอยุธยา

ในช่วงที่ไทยรบกับพม่า ทหารพม่าได้เผาทำลายโบสถ์ของคณะโดมินกัน และคณะเยซุอิต เป็นเหตุให้ชาวโปรตุเกสต้องอพยพหนีภัยสงครามและเมื่อภายหลังการกอบกู้เอกราชจากการเสียกรุงครั้งที่ 2 สมเด็จพระเจ้าตากสินได้รวบรวมราษฎรที่อพยพหนีภัยสงคราม และสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี จึงได้พระราชทานที่ดินให้แก่ทหารโปรตุเกส เพื่อตอบแทนคุณความดีที่ทหารโปรตุเกส ร่วมรบกับพระองค์ในสงครามการกอบกู้เอกราช ได้พระราชทานพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกแก่ทหารชาวโปรตุเกส บริเวณวัดประยูรวงศาวาส นอกจากนี้บาทหลวงชาวฝรั่งเศสได้ขอพระราชทานที่ดินในการสร้างโบสถ์ซางตาครู้ส ปัจจุบันยังปรากฏชุมชนชาวโปรตุเกส บริเวณโบสถ์วัดซางตาครู้ส วัดคอนเซ็ปชัน บริเวณปากคลองบางกอกใหญ่ ถึงวัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหารบริเวณศาลเจ้าเกียนอันเกง และ วัดกาลหว่าห์ บริเวณตลาดน้อย

กลุ่มคนฝรั่งเชื้อสายโปรตุเกส จากที่ทหารชาวโปรตุเกสมาตั้งค่ายรักษาป้อมบางกอกตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงพระราชทานที่ดินบริเวณปัจจุบันที่เรียกว่า กุฎีจีน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2312 แต่พื้นที่ที่ฝรั่งอยู่ในสมัยนั้นหรือกุฎีฝรั่งอยู่ต่อเนื่องมาทางใต้ของกุฎีจีน ปัจจุบันผู้คนในชุมชนแห่งนี้ได้กลืนกลายเป็นคนไทยอย่างมาก แต่สิ่งแสดงถึงความเป็นชาติพันธุ์ฝรั่งคือ การนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ที่มี โบสถ์ซางตาครู้ส ภายในชุมชนที่สร้างครั้งแรกสมัยกรุงธนบุรี และเมื่อทรุดโทรมก็มีการสร้างใหม่อีกหลายครั้ง โดยสังฆราชปาเลอกัว ในปี พ.ศ. 2377 และต่อมา ในพุทธศักราช 2455 โดยบาทหลวงกุเล็ลโมกิน ดาครู้ส ที่ปรากฏเป็นอาคารหลังปัจจุบัน

2. กลุ่มมุสลิม

2.1 แคมมัวร์ (เปอร์เซีย)

ชาวอรับ-เปอร์เซียได้เดินเรือเข้ามาค้าขายและตั้งหลักแหล่งที่อยู่ทางใต้ของไทยก็ดี ในสมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา ตลอดจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ มุสลิมในบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ส่วนหนึ่งจึงเป็นผู้ที่มีเชื้อสายมาจากทางอรับ-เปอร์เซีย เมื่อเกิดสงคราม เชลยส่วนหนึ่งจึงน่าจะเป็นชนที่มีเชื้อสายอรับเปอร์เซียปะปนอยู่ด้วย นอกเหนือไปจากชาวมลายูพื้นเมือง

มุสลิมเชื้อสายอรับ-เปอร์เซีย จึงมีอยู่ทั้งชายแดนภาคใต้ตลอดขึ้นมาจนถึงสงขลา พัทลุง ในกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาตลอดจนถึงกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 118)

มุสลิมกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีบรรพบุรุษมาจากชาวมลายู ในหนังสือกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมุสลิมของ อาจารย์เสาวนีย์ จิตต์หมวด ได้กล่าวว่า เนื่องจากชนพื้นเมืองทางตอนใต้ในสมัยก่อนนับถือศาสนาอิสลามอยู่แล้ว ในสมัยสุโขทัย เมื่อสมัยรัชกาลที่ 1 ก็เกิดการแข็งเมือง ไม่ส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทอง รัชกาลที่1 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. 2328 ทรงโปรดเกล้าให้กรมพระราชวังบวรราชยกทัพไปปราบพม่าทางภาคใต้แล้วเลยไปตีเมืองปัตตานี การณ์นี้ได้ต้อนผู้คนจากเมืองดังกล่าวซึ่งเป็นมุสลิมมาไว้ในกรุงเทพฯ (สมคิด มณีนวศ์, 2516: 5 อ้างใน เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 108)

ทำให้ชาวมุสลิมบางส่วนถูกกวาดต้อนเข้ามาในกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้อาศัยอยู่บริเวณเขตประชาอุทิศ แขวงบางมด มีลักษณะวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนคือ การทำขนมแป้งขลิบและขนมบดิน ซึ่งเป็นขนมของอิสลามที่ใช้ในพิธีการต่างๆ อีกทั้งยังกลายเป็นขนมขึ้นชื่อและเป็นภูมิปัญญาของชาวทุ่งครุอีกด้วย โดยมีส่วนผสมสำคัญคือเนยแข็งจากนมวัว และนมแพะสด ซึ่งในพื้นที่ที่มีการเลี้ยงวัวและแพะของชาวมุสลิม โดยนมวัวนั้นสามารถนำมาทำเนยแข็งซึ่งเป็นวิธีการถนอมอาหารที่เก่าแก่วิธีหนึ่งและส่วนใหญ่ชาวมุสลิมมลายูอาศัยอยู่บริเวณนี้ประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมและค้าขายเป็นหลัก นับตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์เป็นต้นมาจึงมีมุสลิมมลายูทำงานในราชการมากขึ้น การเข้ามาของศาสนาอิสลามจากหลายกลุ่มหลายเชื้อชาติ ส่วนหนึ่งได้มาจากแนวซื่อฮะซันซึ่งมาจากมุสลิมชาวเปอร์เซียที่นำมาเผยแพร่ในดินแดนแห่งนี้ อีกส่วนหนึ่งมาจากแนวสุนนะฮ์(สุนนีย์) ที่นำมาจากฮาดิซโดยมุสลิมเชื้อสายอาหรับ ซึ่งถ่ายทอดผ่านทางกลุ่มเชื้อสายมลายูที่อาศัยอยู่ในดินแดนตอนใต้ของประเทศไทย (นิรันดร์ ชันธวิธี, 2558: 3)

แต่ชาวมุสลิมเชื้อสายมลายูที่อาศัยอยู่ในเขตพระประแดงมักอาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ตามประวัติกล่าวว่ามุสลิมปากลัดที่นครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง สมุทรปราการ) ได้มาตั้งถิ่นฐานแต่ต้นรัตนโกสินทร์ โดยอาจมีชาวมุสลิมดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว และต่อมามีชาวมลายูมุสลิมจากแหล่งอื่นทยอยมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนร่วมด้วยจนเป็นชุมชนใหญ่ที่อยู่ร่วมกับกลุ่มชนชาวมอญ ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้มาตั้งบ้านแปงเมืองแต่ครั้งสร้างนครเขื่อนขันธ์นานวันเข้าเกิดการผสมผสานถ่ายทอดทางวัฒนธรรมระหว่างกัน เมื่อชาวมุสลิมปากลัดขยายตัวออกมาทำนาทำสวนในเขตทุ่งครุ จนที่สุดก็กระจายตัวมาตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างถาวร จึงทำให้มุสลิมในเขตทุ่งครุส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติกับทางปากลัด และยังสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี การละเล่นต่างๆ จากปากลัดมายังพื้นที่ทำกินแหล่งใหม่ด้วย และสำหรับชาวมุสลิมเชื้อสายมลายูที่อาศัยอยู่ในเขตพระประแดงทุกวันศุกร์จะเป็นวันพิเศษที่ทุกคนต้องหยุดภารกิจ เพื่อเตรียมตัวไปละหมาดกัน ฉะนั้นรอบๆ บ้านปากลัด จึงต้องบอกผู้คนว่าจะเข้าไป “โนบ้าน” คำว่าโนบ้านนั้นหมายถึงการเข้าไปบ้านปากลัดนั่นเอง สมัยนั้นการคมนาคมมีให้เลือกสองอย่างเท่านั้น คือทางน้ำกับบนบก ทางน้ำก็ใช้ลำคลองเป็นหลัก ลำคลองที่ว่ำนี้นี้มีชื่อเรียกว่า “คลองแขก” น่าจะมาจากพวกแขกมลายูใช้คลองนี้เสมอๆ ภูมิปัญญา ที่ค้นพบคือสัญลักษณ์ต่างที่มีการใช้กันในหมู่ชาติพันธุ์มลายู เช่นเรื่องธง ธง ชนชาติอิสลามเป็นผู้ใช้ชนชาติแรกๆ กลุ่มชาติพันธุ์มลายู เมื่อครั้งที่ปาตานีदारุลลอฮ์ เจริญรุ่งเรืองจนได้รับการเรียกขานว่า “ระเบียบของมังกะฮ์” นั้น สัญลักษณ์เหล่านี้มันได้ถ่ายทอดมากับบรรพชนที่มาอยู่กรุงสยามด้วย

ชาวมุสลิมเชื้อสายอรัญ-เปอร์เซีย ส่วนหนึ่งยังคงตั้งหลักแหล่งในกรุงศรีอยุธยาและสงขลา ส่วนหนึ่งได้ล่องแพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณบางกอกใหญ่ หรือคลองบางหลวงและบริเวณก่อนจากนี้เช่น นนทบุรี บางอ้อ บางกอกน้อย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในอดีตชาวมุสลิมอยู่รวมกัน อย่างหนาแน่นรวมกันเป็นชุมชน เรียงรายตั้งแต่บริเวณปากคลองบางหลวงซึ่งเชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยาตรงป้อมวิชัยประสิทธิ์หรือพระราชวังเดิม จนลึกเข้ามาในคลองไปจนถึงบริเวณสะพานเจริญพาศน์ในปัจจุบัน (ธีรพันธ์ ช่วงพิชิต, 2544: 145-146)

ทั้งนี้อาจด้วยแต่แรกเป็นการล่องเรือเข้ามาค้าขาย เมื่อเห็นว่าเป็นทำเลที่ดีจึงอพยพมาตั้งถิ่นฐาน และการตั้งถิ่นฐานดังกล่าวก็นิยมรวมอยู่กันเป็นหมู่บ้านหรือกำแพง เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกจึงอพยพออกมาสมทบอยู่บริเวณดังกล่าวเพิ่มขึ้น มุสลิมกลุ่มนี้นอกจากในประวัติศาสตร์จะเรียกว่า แหกมัวร์หรือแขกเทศ แล้วยังเรียกว่า “แขกแพ” (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 119-120) เพราะการสัญจรโดยใช้คลองเป็นหลัก เป็นโอกาสอันดีที่จะทำให้มุสลิมขายสินค้าในแพได้อย่างสบาย ดังนั้นมุสลิมกลุ่มนี้จึงถูกเรียกว่า “แขกแพ” (ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, 2517: 76 อ้างใน เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 124)

ชาวไทยเชื้อสายเปอร์เซีย หรือบางครั้งอาจถูกเรียกว่า แหกมะหง่น, แหกมะหง่อน, แหกมหัน, แหกมะหัน หรือแขกเจ้าเซ็น หนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในประเทศไทย โดยตั้งถิ่นฐานแถบฝั่งธนบุรี, เขตยานนาวา, เขตบึงกุ่ม, เขตสะพานสูง, เขตมีนบุรี และบางส่วนของจังหวัดฉะเชิงเทราเท่านั้น (วิกิพีเดีย สารานุกรม เสรี. 2561: ออนไลน์)

ชุมชนของมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซียสายสุลต่านสุลัยมานและมุสลิมในสายท่านเชคอะหมัดกุมมีอยู่ในพื้นที่ของฝั่งธนที่เรียกว่า คลองบางหลวงหรือคลองบางกอกใหญ่ในปัจจุบัน คลองบางหลวงหรือคลองบางกอกใหญ่ปรากฏชื่อมาแต่สมัยอยุธยา ปากคลองอยู่บริเวณป้อมวิชัยประสิทธิ์ และสิ้นสุดคลองที่วัดปากน้ำ(ภาษีเจริญ) เป็นส่วนหนึ่งของคลองอ้อมหรือแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม อันประกอบด้วยคลองบางกอกน้อย คลองบางหลวง และคลองชักพระ สองฝั่งคลองเป็นที่ตั้งของชุมชนชาว ไทย ชาวจีน และชาวมุสลิมในกายซิมะห์ ดังปรากฏเป็นสิ่งก่อสร้างอย่างวัดวาอาราม มัสยิดต้นสนและบ้านเรือน ประดับไม้ฉลุลาย (วีรวรรณ ภิญโญรัตน์. 2553: 197) การประกอบอาชีพของชาวมุสลิมคือ การทำที่นอน จนได้ชื่อว่าเป็นที่นอนดีมีคุณภาพต้องเป็นที่นอนจากบางกอกน้อย การทำอาหารอาหรับที่ประกอบด้วยเครื่องเทศ เช่น ข้าวหมก ข้าวบูหรี ขนมปังยาสูบ กะหรี่ปั๊บ แกงกรุหม่า ฯลฯ และเป็นพ่อค้าปิ่น (ย่านวังบูรพา) เป็นต้น วิถีชีวิตของชาวมุสลิมในมิติด้านความสัมพันธ์เครือญาติยังคงมีระบบเครือญาติโดยการไปมาหาสู่กันภายในครอบครัวและวงศ์ตระกูล โดยกลุ่มมุสลิมเชื้อสายอาหรับและเปอร์เซียในเขตบางกอกน้อยมักอาศัยอยู่ในบริเวณ สุเหร่าบางกอกน้อย หรือ มัสยิดหลวงอันซอริชชุนนะห์ , ตลาดศาลาน้ำร้อน – น้ำเย็น , ชุมชนซอยประชาร่วมใจ และ ชุมชนสันติชนสงเคราะห์

ตามบันทึกของชาวต่างชาติ มีการบันทึกไว้ว่าเมืองบางกอกเคยมีเจ้าเมืองเป็นมุสลิมมาตั้งแต่ในสมัยอยุธยา ตระกูลขุนนาเกลือเป็นตระกูลเจ้าพระยาที่มีบทบาทสำคัญมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัย

รัตนโกสินทร์ ในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตระกูลขุนนาได้สร้างนิวาสนของตระกูลในย่านคลองสาน ซึ่งเป็นย่านที่มีผู้คนมากมายหลายภาษา เนื่องจากสกุลขุนนามีบทบาทสำคัญในกรมพระคลัง และกรมท่า ย่านบ้านสมเด็จจึงมีความสำคัญที่รับรองแขกบ้านแขกเมือง อาทิ โรเบิร์ต ฮันเตอร์ และหมอบรัดเลย์ เป็นต้น

2.2 มั๊กกะสัน

จากหนังสือประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยามและประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ฉบับตรุแปง (กรมศิลปากร ,2559 : 70) ได้บันทึกถึงมุสลิมอีกกลุ่มหนึ่งที่ชื่อว่า มั๊กกะสัน โดยคนกลุ่มนี้อยู่ในสยามในช่วงของกรุงศรีอยุธยา และได้ก่อการกบฏขึ้นจึงถูกเรียกว่ากบฏมั๊กกะสัน กบฏมั๊กกะสันหรือกบฏมุสลิมเกิดขึ้นในช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโดยพวกแขกมั๊กกะสัน (สันนิษฐานว่าเปลี่ยนมาจากชื่อเกาะมากัสการ) Makassar หรือเกาะสุลาเวสีในประเทศอินโดนีเซียได้หลบหนีการโจมตีของพวกฮอลันดาได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโดยตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณคลองตะเคียนนอกเมืองพระนครศรีอยุธยา ต่อมาคนเหล่านี้ได้สมคบคิดกับพวกแขกมลายูและแขกจามได้ก่อการกบฏขึ้นในพ.ศ. 2219 เนื่องจากไม่พอใจที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดปรานพวกฝรั่งเศสทำให้ชาวมุสลิมต้องสูญเสียเกียรติยศทุกอย่างทำให้เกิดการวางแผนลอบปลงพระชนม์แต่ในที่สุดแผนการล่วงรู้ถึงพระกรรณ พวกกบฏจึงถูกปราบปรามพวกมั๊กกะสันลงเรือหลบหนีมาจากแม่น้ำผ่านมาทางเมืองบางกอกแต่ถูกสกัดกั้นจากกองทหารยุโรปที่รักษาเมืองจึงเกิดการปะทะขึ้น พวกมั๊กกะสันมีอาวุธประจำกายคือกริชขณะที่ทหารยุโรปมีอาวุธปืนทำให้แขกมั๊กกะสันต้องล้มตายเป็นจำนวนมากก่อนที่จะปราบปรามลงได้

“ความเป็นมาของกบฏมุสลิมหรือกบฏมั๊กกะสันนั้น ด้วยที่ว่า กษัตริย์แห่งมาดากัสการ์ซึ่งเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของเกาะเซลิเบสถูกพวกฮอลันดาขับออกจากราชบัลลังก์โอรสพระองค์หนึ่งของพระองค์จึงหลบหนีการแก้แค้นของผู้ที่ยึดอำนาจเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ภายในราชอาณาจักรสยามพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงเห็นแก่พระเกียรติยศของเจ้าชายผู้ทรงประสบเคราะห์กรรมจึงได้พระราชทานที่ดินและสร้างที่พักอาศัยให้แก่เจ้าชายในบรรดาผู้ติดตามผู้ปกครองมาด้วยกัน และสถานที่นั้นปัจจุบันยังคงเรียกกันว่าทุ่งมั๊กกะสัน (The Field of Makassar) ตั้งอยู่ใกล้กับที่ดินพระราชทานให้แก่ชาวมลายูซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม “

ในเอกสารประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับตุลาแปงยังเอ่ยถึงกบฏมั๊กกะสันต่อเนื่องจาก “เจ้าชายที่ทรงลี้ภัยเข้ามากลับคิดการเนรคุณต่อพระเจ้าแผ่นดินสยามหรือสมเด็จพระนารายณ์ด้วยทรงพยายามจะลอบปลงพระชนม์สมเด็จพระนารายณ์เพื่อหวังจะให้พระอนุชาของพระองค์ซึ่งหมายถึงเจ้าฟ้าอภัยทศพระอนุชาต่างมารดาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ขึ้นครองราชย์บัลลังก์สิทธิ์แทนแต่

แผนการดังกล่าวถูกเปิดเผยเสียก่อนแต่สมเด็จพระนารายณ์ก็ยังทรงพระเมตตาพระราชทานอภัยโทษให้แก่เจ้าชาย แต่เจ้าชายดังกล่าวก็มีได้ทรงหลาบจำและยังยิ่งทรงเหิมเกริมมากยิ่งขึ้นด้วยคิดว่าตนเองมีอำนาจเหนือกว่ายังคงคบคิดกันเพื่อที่จะโค่นล้มราชบัลลังก์ต่อไปซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวอธิบายถึงกบฏมักกะสันที่เข้ามาในกรุงสยาม ณ ขณะนั้นว่าการกระทำของเจ้าชายแห่งมากัสซาร์หรือกบฏมักกะสันที่ร่วมกันวางแผนเพื่อก่อการอย่างลับๆและจะพระอนุชาองค์เล็กของสมเด็จพระนารายณ์ขึ้นครองราชย์แต่เพียงในนามและจะจัดการกับพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่เสียแล้วลงมติเลือกเจ้าชายองค์ใดองค์หนึ่งในสี่พระองค์ขึ้นครองราชย์บัลลังก์ทั้งนี้เจ้าชายองค์หนึ่งยังทรงพระเยาว์จึงถูกชักนำพระองค์ไปสู่การกระทำซึ่งจะเป็นโทษกับพระองค์ได้ด้วยความคิดที่กบฏมักกะสาร์ดังกล่าวไม่มีอะไรที่จะต้องเสียไปมากกว่านี้แล้วจึงพร้อมที่จะทำการใดๆก็ได้ตามความคิดที่จะขอความเมตตาจากพระผู้เป็นเจ้าให้จงดลบันดาลและศรัทธาแรงกล้าที่จะมองชีวิตในโลกปัจจุบันเป็นเพียงการเริ่มต้นไปสู่ความสุขการนิรันดร์ ชาวมลายู 300 คนได้ลงชื่อแผนการดังกล่าวจึงได้ลงชื่อในคำพูดที่ผู้นำกบฏจะดำเนินการจึงเรียกกลุ่มเหล่านี้เข้ามาเพื่อนัดหมายให้เตรียมพร้อมอาวุธที่จะลุกขึ้นต่อสู้โดยการนัดหมายก่อนการโจมตีนั้นพระอนุชาของพระองค์ซึ่งรับราชการอยู่ที่เมืองละโว้ได้รับสารจากกลุ่มก่อการกบฏให้หนีออกจากพระราชวังให้มากที่สุดแต่ด้วยความเร่งรีบและรีบร้อนคนส่งสาร เมื่อนำสารไปส่งถึงในตอนดึกและก็หายตัวไปโดยไม่รอคำตอบอันใดเจ้าชายจึงคิดว่าจะมีความลับอันใดหรือเปล่า จึงส่งสารให้กับ ฟอนคอนโดยไม่ได้เปิดอ่าน ฟอนคอนจึงได้นำความเข้ากราบบังคมทูลสมเด็จพระนารายณ์พร้อมด้วยทหารที่ถูกส่งไปป้องกันพระราชวังและเตรียมการป้องกันการก่อการกบฏอย่างเต็มที่

พวกกบฏไม่ทราบว่าย้ายตรงข้ามล่วงรู้ถึงแผนการของตนแล้วจึงได้มารวมตัวกันเพื่อดำเนินการตามแผนชาวมลายู 300 คนซึ่งถูกพวกกบฏพยายามเกลี้ยกล่อมให้เป็นพวกเดียวกับตนเมื่อทราบเหตุการณ์ดังกล่าวพวกเขาก็โกรธมากและปฏิเสธที่พวกเขาไม่เคยคิดทรยศจากพระเจ้าแผ่นดินผู้มีพระคุณต่อพวกเขาและพร้อมที่จะหลั่งเลือดเพื่อปกป้องพระองค์ด้วยความจงรักภักดีทำให้ชาวมลายูจำนวนมากกลับมามีจิตสำนึกที่ถูกต้องในหน้าที่ นักบวชอิสลามผู้นั้นรักตัวกลัวตายได้ว่าตนเองกำลังตกอยู่ในฐานะลำบากจริงไม่มีทางหนทางอื่นใดนอกจากการเปิดเผยความลับของบุคคลที่เขาโกหกหลอกลวง เจ้าชายทั้งหลายจึงแนพระราชทัณฑ์ว่าความลับของพระองค์คงจะถูกเปิดเผยจนหมดสิ้นแล้ว

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อทรงทราบว่าม็หทาร 3,000 คน มาคอยดูแล
ป้องกันพระราชวังและยังมีทหารรักษาการพร้อมอาวุธคอยเฝ้าระวังอยู่
บนกำแพงป้องกัน พวกเขาทั้งหมดจึงถอยกลับโดยไม่ได้เข้าโจมตีไม่ว่าจะ
สามารถลงโทษบุคคลเหล่านั้นได้อย่างรุนแรงที่สุดและพระองค์ยังทรง
กลับแสดงความเมตตาด้วยการพระราชทานอภัยโทษแก่คนเหล่านั้น ”
(ฟรอนซ์ว็ลส์ อองรี ตูรแปง ค.ศ.1908)

เมื่อถูกจับได้พวกกบฏมักกะสันบางกลุ่มได้กลับมาจงรักภักดีจากการถูกโน้มน้าวโดยพอลคอลแต่ก็
ยังมีอีกจำนวนหนึ่งที่ยังคงมีความห้าวหาญปาเถื่อนและรู้สึกอับอายที่จะต้องรับผิดชอบมากกว่าที่จะกลัวตายเจ้าชายมัก
กะสันจึงถูกเรียกตัวมาสอบสวนหลายครั้งเพื่อให้รู้สึกสำนึกผิดและยอมเปิดเผยรายชื่อผู้ร่วมก่อการแต่พระองค์ก็
มิได้ทรงยินยอมแต่อย่างใดแต่ก็ไม่สามารถทนต่อความอับอายในการที่ต้องพิสูจน์การกระทำของพระองค์และไม
ยอมเปิดเผยรายชื่อบุคคล สำหรับกษัตริย์แห่งมักกะสันเมื่อได้ทรงทราบข่าวการก่อการกบฏจึงส่งข้าทาสบริวารและ
เงินทองมาเพื่อสนับสนุนให้เจ้าชายสามารถดำรงชีพได้หัวหน้าหลายคนหนึ่งซึ่งเป็นหนึ่งในผู้นำก่อการกบฏคิดว่าจะ
ฉวยโอกาสโดยสารใดที่นำสิ่งของเหล่านี้มายังเมืองบางกอกหลบหนีไปหาที่อยู่ใหม่ แต่ เณอวาร์ริแยณย์ เดอร์ ฟอร์
แบง ได้รับหนังสือให้จับกุมตัวเขาไว้เพื่อป้องกันการหลบหนี (ฟอร์แบงคือตำแหน่งเจ้าเมืองบางกอก) ในช่วงที่เกิด
กบฏมักกะสัน ฟอร์แบงได้รับหนังสือสั่งการให้จับกุมตัวเขาไว้เพื่อป้องกันการหลบหนี แต่หัวหน้าคนดังกล่าวได้ร้อง
ขอเพื่อให้ออกจากราชอาณาจักรได้แต่เรือเมื่อแล่นมาถึงบริเวณที่ซึ่งโซ่ฝังแม่น้ำไว้ฟอร์แบงได้ออกคำสั่งให้เขาขึ้นบก
และรายงานจำนวนคนที่ติดตามมาพร้อมกับเขากับขามลายุผู้นี้เห็นถึงภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับตัวเขาจึงยินยอม
ทำตามแต่มีข้อแม้ว่าจะต้องพกพาอาวุธขึ้นไปด้วยแต่อาวุธที่พวกเขาพกขึ้นไปที่คือกริช (มีดสั้น) เป็นอาวุธที่น่า
สะพรึงกลัวสำหรับคนอื่นทั่วไปเนื่องจากปกติจะถูกอาบด้วยยาพิษและการได้ครอบครองกริชนั้นเป็นเหมือน
สัญลักษณ์ของเกียรติยศว่าถ้าชักกริชออกมาแล้วจะต้องสังหารศัตรูให้สำเร็จ) แต่ด้วยไม่สามารถไปทำอะไรได้
หัวหน้าขามลายุเข้าใจอันตรายที่เกิดขึ้นแต่เขาก็จำเป็นต้องขึ้นจากเรืออย่างกล้าหาญเมื่อขึ้นไปถึงบนฝั่งและถูก
ปลดอาวุธหรือกริชเขามิปฏิบัติตามจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้นจนกระทั่งมีทหารจำนวนหนึ่งเสียชีวิตและอีกหลายคนก็
เกิดการต่อสู้กัน ณ บริเวณจุดนั้นเจ้าเมืองบางกอกหรือฟอร์แบงในขณะนั้นเตรียมการที่จะป้องกันตนเองและเข้า
โจมตี ฟอร์แบงพยายามที่จะรวบรวมกำลังทหารโดยยอมเอาชีวิตเข้าเสี่ยงในการต่อสู้กับหัวหน้าดังกล่าวแต่หากว่า
พวกมักกะสันทราบว่าพวกเขาจะได้เปรียบอย่างไรจากการกระทำการอันโหดเหี้ยมนี้และจะมีกำลังใจขึ้นมากถ้าหาก
ยึดป้อมแห่งนี้ได้พวกมักกะสันได้ฆ่าทหารทั้งหมดรวมทั้งผู้หญิงและเด็กที่อยู่ในกำมือโดยปราศจากความเมตตา
สงสาร (ฟรอนซ์ว็ลส์ อองรี ตูรแปง ค.ศ.1908 : 79-81)

การต่อสู้ของกบฏมักกะสันหรือทหารเหล่านั้นมีความกล้าหาญเป็นอย่างยิ่งและมีจิตใจที่เด็ดเดี่ยวมี
ความแข็งแรงและไม่เกรงกลัวอันตรายใดๆแม้ว่าฟอร์คอลและทหารจำนวน 6,000 คนจะถูกออกมาเพื่อต่อสู้กับกลุ่ม
ทหารของกบฏมักกะสันดังกล่าวก็ตาม ในสุดท้ายกบฏมักกะสันได้ล่าถอยกระจัดกระจายไปหลบซ่อนอยู่ในที่ต่างๆ
พวกเขาละทิ้งค่ายพักให้อยู่ในสภาพปลักหักพังและพยายามเข้าไปยังฐานที่มั่นของพวกโปรตุเกสเพื่อเข้าโจมตีอย่าง
บ้าคลั่งจึงได้รับการตอบโต้อย่างรุนแรงเช่นเดียวกัน

2.3 มุสลิมชนนี้และชีอะห์

มีหลักฐานจากบันทึกคำบอกเล่าของชาวมุสลิมคลองบางกอกใหญ่ว่า ชาวมุสลิมทั้งชนนี้ห์และชีอะห์ ที่อาศัยจอดแพอยู่ในตำบลหัวแหลม หัวรอ และคลองตะเคียน ที่มีอาชีพเร่ขายสินค้าทางเรือ ได้พากันอพยพล่องแพตามลำน้ำเจ้าพระยาได้จอดแพอยู่ตั้งแต่ บางอ้อ บางพลัด บางกอกน้อย และแวะเข้าคลองบางกอกใหญ่เต็มฝั่งคลองทั้งสองฟาก มาสมทบกับมุสลิมที่อาศัยแพอยู่เดิมและลี้ภัยเข้าไปจนถึงตลาดพลู และได้ใช้ “กุฎีใหญ่” หรือ “กุฎีต้นสน” เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจร่วมกันในสมัยธนบุรี (สรยุทธ ชื่นภักดี, 2542: 172-173 อ้างใน เรื่องศิลป์ หนูแก้ว, 2546: 52)

ชาวมุสลิมที่อพยพมาจากอยุธยาอีกกลุ่ม คือ ที่ชุมชนมัสยิดบางหลวง หรือ มัสยิดกุฎีขาว ซึ่งเมื่อแรกเข้ามาได้อยู่ริมแพริมคลองบางกอกใหญ่ยังไม่ได้ย้ายขึ้นฝั่ง มุสลิมชาวมุสลิมชาวกุฎีขาวเป็นนิกายชนนี้ห์เช่นเดียวกับมุสลิมที่มัสยิดต้นสน แต่ตัวมัสยิดกุฎีขาวสันนิษฐานว่าได้สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพร้อมกับการย้ายที่อยู่ขึ้นบนบกของชาวมุสลิม (เรื่องศิลป์ หนูแก้ว, 2546: 53)

มุสลิมเชื้อสายมลายูจะอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นส่วนใหญ่แล้วแต่ยังมีอยู่ในภาคกลางและภาคอื่นๆเป็นจำนวนไม่น้อย สืบเนื่องจากผลของสงครามระหว่างไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา และรัตนโกสินทร์กับอาณาจักรปัตตานีและไทรบุรี กล่าวคือเมื่อกรุงศรีอยุธยาก็ดีกรุงรัตนโกสินทร์ก็ดีรบชนะก็กวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินมาไว้ในกรุงเทพฯ เช่น บริเวณคลองตะเคียนและที่อื่นๆ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 106-107)

เชลยที่นำขึ้นมามีในครั้งนี้นับเป็นจำนวนมากและได้แยกให้อาศัยอยู่ตามที่ต่างๆหลายแห่ง ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณรอบๆชานกรุง เช่น ธนบุรีบริเวณสี่แยกบ้านแขก รอบๆชานกรุงเทพฯ คือบริเวณทุ่งครุในอำเภอพระประแดง บางคอแหลม มหานคร พระโขนง คลองตัน มีนบุรี หองจอก (ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, 2517: 77 อ้างใน เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 109)

เชลยที่นำขึ้นให้กระจายอยู่ตามสถานที่ต่างๆเพื่อป้องกันการรวมตัวกันและก่อการจลาจลสร้างความไม่สงบขึ้นอีกเพราะพวกนี้รู้ว่าเขาขึ้นมาอยู่ภาคกลางในฐานะเชลย ไม่ช้าอาจเกิดปฏิกิริยาต่อต้านทำให้เกิดความไม่สงบก็เป็นได้ กำลังผลิตจากเชลยเหล่านี้ถ้าให้มาอยู่ในกรุงเทพฯทั้งหมดก็จะไม่เกิดประโยชน์ในการผลิตมากนัก แต่ถ้าให้กระจายออกไปตามชานกรุง ตามริมคลองและไร่นาในจังหวัดใกล้ๆกรุงเทพฯ ก็จะทำให้พวกนี้มีที่ดินทำกิน เพิ่มผลผลิตให้กับประเทศเพราะชาวปัตตานีส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร นโยบายการนำชาวปัตตานีมาปล่อยตามสถานที่ดังกล่าว จึงถือเป็นการดำเนินนโยบายที่ถูกต้องและจะอำนวยผลประโยชน์ให้กับไทยอย่างแน่นอน (รัชนี้ สาดเปรม, 2521: 54 อ้างใน เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 111)

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯให้เกิดความไม่สงบอีก 2 ครั้งในปี พ.ศ. 2374 และ 2381 โดยสาเหตุเริ่มจากเมืองไทรบุรีและต่อไปยังหัวเมืองทั้ง 7 เหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้มุสลิมในบริเวณนี้ คือ ไทรบุรี ปัตตานี ฯลฯ ถูกกวาดต้อนเข้ามายังบริเวณเมืองนครศรีธรรมราช กรุงเทพฯและจังหวัดใกล้เคียง (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 112)

มุสลิมที่อยู่บริเวณสุเหร่าบ้านสมเด็จ คือกลุ่มที่มาจากปัตตานี พุทธภาษามลายู มีทั้งที่เป็นเชื้อเจ้า ขุนนางและประชาชน ผู้เป็นกำลังสำคัญของสุเหร่าแห่งนี้เมื่อประมาณ 80 ปีที่แล้ว

กลุ่มนี้จะมีวิถีชีวิตบางประการแตกต่างจากชาวบ้านทั่วไป เช่น การใช้คำราชาศัพท์และจะแต่งงานภายในกลุ่มผู้มีฐานันดรด้วยกัน จะไม่แต่งงานกับชาวบ้านทั่วไป (แต่ปัจจุบันมิได้เป็นเช่นนั้นแล้ว) (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 114-115)

มุสลิมจากปัตตานีที่ถูกนำมาไว้ที่ภาคกลางตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 (ฉะนั้นจึงเกิดสุเหร่าหลังแรกหรือหลังเก่าขึ้น) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 มุสลิมจากปัตตานี และสตูล ไทรบุรี ถูกนำมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งส่วนหนึ่งได้นำมาไว้ในบริเวณที่มีอยู่เดิม สำหรับคนที่มาจากทางสตูลจึงต้องเข้าไปอยู่ด้านใน และสร้างสุเหร่าของตนขึ้นใหม่ เชื่อว่าสภาพการณดังกล่าวคือ ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้นำมุสลิมไปปล่อยให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่เคยมีมุสลิมอยู่เดิมในสมัยรัชกาลที่ 1 อีกในหลายหมู่บ้าน

อย่างไรก็ดีจากผลของสงครามและการสู้รบจากสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ เป็นเหตุให้เกิดหมู่บ้านมุสลิมกระจายอยู่ในภาคกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ และจังหวัดรอบๆ เป็นจำนวนมาก และเป็นการเพิ่มประชากรมุสลิมในภูมิภาคส่วนนี้ของประเทศ นอกจากบริเวณดังกล่าวแล้ว ยังมีกระจายอยู่ในส่วนอื่นๆ รวมทั้งภาคเหนือ คือ ในจังหวัดเชียงใหม่ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 117)

มุสลิมในธนบุรีตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่บริเวณบางอ้อ เขตบางพลัด เรื่อยลงมาทางใต้จนถึงบริเวณสะพานพระราม 9 หรือสะพานแขวน และอยู่ตามริมคลองสายหลัก คือคลอง บางกอกใหญ่และคลองบางกอกน้อย รวมถึงคลองซอยต่าง ๆ ที่แยกจากคลองหลัก ได้แก่คลองบางไส้ไก่ บริเวณสี่แยกบ้าน แหก และสวนพลู วงเวียนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีชาวมุสลิมบริเวณทุ่งครุราชบุรีบูรณะ ซึ่งขยายชุมชนมาจากปากลัด อำเภอมะนัง ประแดง สมุทรปราการ และบางส่วนจากยานนาวา ถนนตก มาทำนาและสวนส้ม

ชุมชนมุสลิมส่วนใหญ่ในธนบุรีอพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินสถาปนากรุงธนบุรีขึ้นแล้วแต่ก็มีบางแห่งที่อยู่มาเก่าตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เพราะธนบุรีเป็นเมืองท่าจึงมีพ่อค้าวาณิชหลายเชื้อชาติเข้ามาติดต่อค้าขาย อีกทั้งเคยมีชาวมุสลิมได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองปกครองด้วย (สุตารา สุฉายา. 2542: 147)

มุสลิมนิกายสุนนีในธนบุรีส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากสุลต่าน สไลมาน ซึ่งเป็นชาวเปอร์เซียที่เข้ามา เป็นเจ้าเมืองสงขลาในสมัยอยุธยา และ มีบทบาทในการปกครองดินแดนตอนใต้อย่างกว้างขวาง เมื่อสงขลาประกาศแยก ตัวจากอำนาจการปกครองของกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงยกกองทัพไปปราบและโปรดเกล้าฯ ให้สลายเมือง ด้วยการอพยพผู้คนมาไว้ยังเมืองไชยาพร้อมกับนำตัวลูกหลานเจ้าเมืองบางคนเข้ามารับราชการในกรุงศรีอยุธยา จนได้รับตำแหน่งเป็นพระยาราช บังสัน ว่าที่แม่ทัพเรือ อันเป็นตำแหน่ง ขุนนางที่เกิดขึ้นครั้งแรกในสยาม (สุตารา สุฉายา. 2542: 148)

นิกายชีอะห์หรือแขกเจ้าเซ็น มุสลิมอีกกลุ่ม คือพวกที่นับถือสายชีอะห์ ที่คนไทยเรียกว่า แขกเจ้าเซ็น ได้ตั้งบ้านเรือนบริเวณใต้วัดหงษ์และอีกบริเวณคือ ที่ปากคลองมอญ ซึ่งรู้ได้จากหลักฐานที่ได้พระราชทานที่ดินแถบปากคลองมอญให้เป็นที่สร้างกุฎีหลวง ของชุมชนมุสลิมสายตระกูลเฉกอะหมัดขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุง

รัตนโกสินทร์ (จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, 2545: 277) เดิมนิกายชีอะห์เป็นมุสลิมที่มีจำนวนไม่มากนักในเมืองไทยมีถิ่นฐานเฉพาะในฝั่งธน หล่อแหลม เขตบึงกุ่ม สะพานสูง เขตมีนบุรี กรุงเทพฯ และที่จังหวัดฉะเชิงเทราเท่านั้น มุสลิมชีอะห์ในไทยมีทั้งที่เป็นเชื้อสายเปอร์เซียหรืออิหร่านและชาวอินเดีย โดยเฉพาะกลุ่มชีอะห์สายเปอร์เซียคนไทยมักเรียกว่า แหกมะหน่ง หรือแขกเจ้าเซ็น บรรพบุรุษคนสำคัญของชาวชีอะห์สายเปอร์เซียก็คือท่านเอกอะหมัด

หลังกรุงแตกชาวชีอะห์จากอยุธยาได้เดินทางเข้าสู่กรุงธนบุรีเช่นเดียวกับคนกลุ่มอื่น ๆ และปัจจุบันยังปรากฏศาสนาสถานเก่าแก่ของแขกเจ้าเซ็นในฝั่งธนคือ กุฎีเจริญพาศน์ ตั้งอยู่ริมคลองบางหลวง ฝั่งบางกอกใหญ่ใกล้สะพานเจริญพาศน์ เดิมเรียกว่า กุฎีล่าง เพราะอยู่ด้านทิศใต้ ของกุฎีบนซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้กับพระราชวังเดิม เมื่อมีการสร้างสะพานเจริญพาศน์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ชื่อกุฎีจึงเปลี่ยนตามไปด้วย (สุตารา สุฉฉายา. 2542: 153)ชาติพันธุ์แขกเจ้าเซ็น พบในบริเวณชุมชนในคลองวัดสังข์กระจายซึ่งอยู่ตอนในไปจนถึงวัดพลับ และยังมีข้อมูลว่ามีหมู่บ้านอยู่ริมคลองบางหลวง ฝั่งซ้ายแถวเชิงสะพานเจริญพาศน์

ก่อนออกปากแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นที่ตั้งโรงสีไฟแห่งใหญ่ และวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ถัดจากนั้นเป็นชุมชนในคลองวัดสังข์กระจายซึ่งอยู่ตอนในไปจนถึงวัดพลับ ซึ่งมีชุมชนสำคัญ 2 แห่ง คือ หมู่บ้านแขกเจ้าเซ็น ซึ่งมีกุฎีลาหรือมัสยิดต้นสนเป็นศูนย์กลาง หลังหมู่บ้านเยื้องกันคือหมู่บ้านมอญใน บริเวณวัดรามัญประดิษฐ์ และริมฝั่งคลองมีกุฎีจีนบนหรือชุมชนแขกเจ้าเซ็นอีกแห่งหนึ่ง ปัจจุบันอยู่ฝั่งซ้ายแถวเชิงสะพานเจริญพาศน์ (วารุณี โอสธารมย์. 2540: 47-48) (วิจิตรมาตรา. 2520: 478)

ชาวมุสลิมนิกายชีอะห์ ชาวมุสลิมเชื้อสายมลายู ชาวมุสลิมสายอินเดีย/ปากีสถาน/บังคลาเทศ และชาวไทยเชื้อสายมุสลิม สามารถพบได้ที่ มัสยิดสวนพลู มัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว) มัสยิดนูรุลมุบีนบ้านสมเด็จ ชุมชนกุฎีจีน

มัสยิดสวนพลูซึ่งมุสลิมนิกายชีอะห์สามารถพบได้ที่ทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย ขอยเทอดไท11 ระหว่างคลอง บางไส้ไก่ถึงคลองสำเหร่ มีลักษณะคือ ปัจจุบันเลิกปลูกพลูแต่ยังคงเรียก สวนพลู ชาวมุสลิมที่อาศัยตั้งถิ่นฐาน ชุมชนบริเวณมัสยิดสวนพลูมีทั้งมุสลิมเชื้อชาติไทยแต่เดิมเชื้อสายมลายูจากอยุธยาอพยพตั้งแต่ สมัยกรุงแตก เชื้อสายมลายูที่ถูกกวาดต้อนมาจากอาณาจักรปัตตานีและมุสลิมจากอินเดีย

ชุมชนมุสลิม(กุฎีขาว) ซึ่งมุสลิมนิกายชีอะห์ สามารถพบได้ที่ชุมชนมุสลิม(กุฎีขาว) แขวงกัลยาณเขตธนบุรี รอบวัดกัลยาติดกับชุมชนฝรั่งกุฎีจีน ฝั่งตะวันตกแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปากคลองหลวงใกล้วัดกัลยาณมิตร ชุมชนกุฎีขาว ใกล้ โบสถ์ช่างดาครุส มีลักษณะคือ เป็นชุมชนเมือง สภาพบ้านเรือนที่พักอาศัยหนาแน่น มีพื้นที่บางส่วนติดกับแม่น้ำลำคลอง

มัสยิดนูรุลมุบีน ซึ่งมัสยิดนูรุลมุบีนบ้านสมเด็จ สามารถพบได้ที่ ชุมชนบ้านสมเด็จ ตั้งอยู่บริเวณหลังมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จ โดยมีมุสลิมในชุมชนนี้ส่วนใหญ่เชื้อสายมลายู ทั้งจากปัตตานีและไทรบุรี ส่วนใหญ่ มีฝีมือทางการช่างมัสยิดหลังแรกสร้างอยู่ริมคลองโดยมีทวนกูโนซึ่งเป็นเชื้อสายของเจ้าเมืองปัตตานีเป็น

อิหม่าม ส่วนอิหม่ามคนที่ 2 คือฮัจญ์กาฮาเป็นชาวสตูล นอกจากนั้นยังมีมุสลิมจากอินเดียเข้ามาตั้งถิ่นฐานรวมอยู่ในชุมชนแห่งนี้ด้วย

2.4 จาม-เขมร

จามและเขมรเป็นชนคนละเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ กล่าวคือ “จาม” เป็นชนที่ผสมกันระหว่างเผ่าพันธุ์ต่างๆ เช่น ขอมเดิม อินเดีย มลายู และจีน เป็นต้น ภาษาจามและเขมรก็มีความแตกต่างกันดังภาษาไทย ลาว และในอดีต จามมีประเทศเป็นของตนเอง แต่ด้วยผลของสงคราม ปัจจุบันจามจึงกลายเป็นเพียงเผ่าพันธุ์ที่ยังคงเหลืออยู่และเชื่อว่าผลจากสงครามระหว่างจามกับเขมรที่ดี กับญวนที่ดี จึงเป็นเหตุให้ชาวจามได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในกรุงศรีอยุธยา (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 135)

สาเหตุที่จามอพยพเข้ามาในไทยเพราะถูกรุกรานจากเวียดนาม ซึ่งเริ่มจากกษัตริย์ราชวงศ์ที่มีอำนาจปกครองเวียดนาม ได้ขยายอาณาเขตลงมารุกรานอาณาจักรจัมปาซึ่งอยู่ตอนใต้ของเวียดนาม ในที่สุดเมื่ออาณาจักรจัมปาพ่ายแพ้แก่พวกเวียดนามจึงมีชาวจามส่วนหนึ่งอพยพหลบภัยออกนอกประเทศ (รัชนิย์ สาดเปรม 2521: 8 อ้างใน เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 137)

เมืองเขมรหรืออีกนามหนึ่งว่า กรุงกัมพูชา เดิมเป็นเมืองขอมหลวง มีอำนาจมากและอาณาเขตกว้างขวางในสมัยโบราณแต่อำนาจลดน้อยถอยลงโดยลำดับมาจนเมืองไทยมาตั้งเป็นใหญ่ได้ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ขยายอาณาเขตรุกแดนกัมพูชาลงไปจากข้างเหนือทางแคว้นแคว้น กัมพูชาซึ่งอยู่ทางริมแม่น้ำ ตั้งแต่ปากน้ำโขงไปทางตะวันออก ก็เกิดเป็นประเทศอิสระขึ้นอีกประเทศหนึ่งเรียกว่า จัมปาประเทศ ไพร่พลเมืองจัมปานี้ปะปนกับหลายเชื้อชาติเป็นพวกขอมเดิมบ้าง เชื้อสายแขกอินเดียที่มาอยู่ในเมืองขอมบ้าง พวกมลายูข้ามทะเลมาอยู่บ้าง ศาสนาอิสลามแพร่หลายเข้ามาทางประเทศเหล่านี้ ชาวเมืองจัมปาโดยมากเข้ารับถือศาสนาอิสลาม บุคคลที่เราเรียกว่าแขกจาม ก็คือเมืองจัมปานี้เอง เมืองจัมปายังเป็นอิสระมาจนในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมครองกรุงศรีอยุธยา (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 138)

แม้ว่ามุสลิมจามและเขมรจะอพยพมาอยู่เมืองไทยนานแล้วก็ตาม แต่วัฒนธรรมจากเชื้อชาติบางสิ่งบางประการยังคงมีอยู่ ในกลุ่มผู้สูงอายุยังคงพูดภาษาจามและเขมรได้อย่างดี ในวัยกลางคนยังคงพูดและฟังได้รู้เรื่องแต่สำหรับรุ่นหลังจะมีความสามารถในการฟังที่ดีกว่าในการพูด อาหารหลายๆอย่างยังเป็นชื่อและชนิดของเขมรโดยเฉพาะ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531: 142)

ปัจจุบันพบถิ่นฐานที่ตั้งของชุมชนมุสลิมเก่าแก่ของธนบุรี มีนามว่า มัสยิดต้นสน (กุฎีใหญ่) ที่ตั้งอยู่บริเวณคลองบางกอกใหญ่ เป็นที่ตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของมุสลิมเชื้อสายจามมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ที่เข้ามาเป็นกองอาสาต่างชาติในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช (พ.ศ.2077-20111) ในการซุกคลองลัดบางกอก และหลังการกอบกู้เอกราช (เสียกรุงครั้งที่2) ปัจจุบันชาวมุสลิมยังคงตั้งถิ่นฐานบริเวณคลองบางกอกใหญ่

3 กลุ่มชาวจีน

กลุ่มพ่อค้าสำเภาจีนเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญทางการค้ากับราชอาณาจักรสยามมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตามตำนานพระเจ้าสายน้ำผึ้ง และพระนางดอกสร้อยหมากที่เป็นตำนานแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์สยามกับจีน และการสร้างชุมชนจีน ร่องรอยที่ปรากฏที่ทำให้สันนิษฐานได้ว่ามีชุมชนจีนในบริเวณนี้มาแต่เดิมก่อนเกิดเมืองบางกอกนั้น คือวิธีการทำสวนยกร่องแบบชาวจีนมณฑลกว่างตุงของชาวจีนใน “บาง” ต่างๆ

สำหรับชาวจีนในกรุงธนบุรีหรือบางกอกนั้นไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าชาวจีนได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ในแถบนี้ ก่อน พ.ศ. 2310 แต่อาจจะเป็นไปได้ว่ามีชาวจีนมาตั้งหลักแหล่งตั้งแต่ครั้งแรกๆของคริสต์ศตวรรษที่ 17 แล้ว (จี วิลเลียม สกินเนอร์, 1957 : 19) ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีจะพบการตั้งหลักแหล่งขนาดใหญ่และตลาดของชาวจีนอยู่ที่ท่าเตียน และตลาดนั้นยังเป็นการสร้างความเจริญมั่งคั่งให้กับเมืองหลวงทางฝั่งตะวันออกอีกด้วย เอกสารของครอเฟิร์ต ที่เป็นชาวยุโรปคนแรกที่มาเยือนสยามภายหลังพระเจ้าตากสินเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติได้เขียนไว้ว่า

“ด้วยการที่พระองค์สนับสนุนคนจีนเป็นพิเศษ จึงเท่ากับชักชวนให้พวกเหล่านี้เข้ามาอยู่อาศัยในสยามและตั้งหลักแหล่งอยู่ได้เป็นจำนวนมากเช่นนี้ การยินยอมพลเมืองชาวจีนเป็นกรณีพิเศษนี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุซึ่งเกิดขึ้นในราชอาณาจักรมานานนับศตวรรษๆ แล้ว แต่ครั้งนี้เกือบจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ที่สุด”

ถือเป็นชาวต่างชาติกลุ่มใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทยมาช้านาน และเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลและความสำคัญทั้งการค้าและการเมืองภายในของไทยเมื่อครั้งสงครามระหว่างไทยกับพม่า มีหลักฐานเกี่ยวกับชาวจีนว่า “หลวงอภัยพิพัฒน์จีนนายค่ายคุมพลทหารจีนจำนวนสองพันออกรบ ตั้งค่ายที่คลองสวนพลู”

ซึ่งจำนวนทหารจีนเหล่านี้ ได้บ่งบอกว่าได้มีชาวจีนเข้าสู่รบกับพม่าอย่างเข้มแข็ง จนกระทั่งเสียกรุง (กรมศิลปากร, 2516: 289 อ้างใน เรื่องศิลป์ หนูแก้ว, 2546: 48)

การอพยพของชาวจีนมาที่ธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ทรงเล่าไว้ว่า เมื่อครั้งที่รวบรวมผู้คนให้เข้ามาอยู่ที่กรุงธนบุรี โปรดฯ ให้พวกจีนจากกรุงศรีอยุธยามาตั้งบ้านเรือนอยู่ข้างเหนือคลองกุฎีจีนตรงวัดกัลยาณมิตร กุฎีจีนจึงเป็นที่อยู่ของจีนที่อยู่ตั้งแต่ครั้งอยุธยาและที่เข้ามาเพิ่มอีกในสมัยกรุงธนบุรี ดังนั้นบริเวณที่ชาวจีนอาศัยอยู่อีกหนึ่งแห่งคือ บริเวณกุฎีจีน โดยสันนิษฐานว่าเป็นชาวจีนที่อพยพมาจากย่านคลองสวนพลู (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชานุภาพ, 2506: 141-142 อ้างใน เรื่องศิลป์ หนูแก้ว, 2546: 49)

ชาวจีนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีมากที่สุดในประเทศไทย เข้ามาตั้งถิ่นฐานถาวรในเมืองไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา พวกเขาอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารมากยิ่งขึ้นในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เนื่องจากพระองค์ทรงสนับสนุนชาวจีนให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองไทยเพื่อเพิ่มกำลังคนและฟื้นฟูเศรษฐกิจภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยา

ในฝั่งธนบุรีมีย่านชาวจีนที่ใหญ่และเก่าแก่ กุฎีจีน ตลาดพลู และบริเวณคลองสาน เรื่อยไปจนถึงปากคลองดาวคะนอง และปากคลองราชบุรีวณิช กุฎีจีนเป็นชุมชนริมคลองวัดกัลยาณที่เก่าแก่ตั้งแต่สมัยธนบุรี ชาวจีนที่นี้ส่วนใหญ่เดิมเป็นฮกเกี้ยน ที่เรียกว่า กุฎีจีน ก็เพราะมีศาลเจ้าตั้งอยู่

ย่านกุฎีจีนเป็นย่านเก่าแก่แห่งหนึ่งของบางกอก ตั้งอยู่ในพื้นที่ถัดจากกำแพงเมืองเดิมลงไปทางใต้เดิมเป็นพื้นที่ของพ่อค้าชาวจีนฮกเกี้ยน ที่เดินทางเข้ามาทำการค้าในสมัยกรุงธนบุรี มีนามว่า หลวงพิไชยวารี บิดาของเจ้าพระยานิกรบดินทร์ สมุหนายกในรัชกาลที่ 3 ที่ต่อมาได้อุทิศที่ดินสร้างวัดกัลยาณมิตร ซึ่งต่อมาชาวจีนได้ย้ายถิ่นฐานไปรวมกับชาวจีนตลาดน้อย ในช่วงที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้สถาปนาพระนครแห่งใหม่ทางทิศฝั่งตะวันออก ส่วนกุฎีจีนแห่งนี้ได้มีฝรั่งโปรตุเกสที่อยู่ตรงวัดประยูรวงศาวาสย้ายมาแทนที่กลุ่มชาวจีน

ชาวกุฎีจีนบันทึกจากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษกล่าวว่า ศาลเจ้านี้สร้างในสมัยธนบุรี โดยชาวจีนที่ตามเสด็จพระเจ้าตากสินมาตั้งกรุงใหม่ ครั้นเมื่อรัชกาลที่ 1 ทรงย้ายพระนครไปยังฝั่งตะวันออก คนจีนเหล่านี้จึงอพยพข้ามไปอยู่ร่วมกับพวกฟ้อในย่านตลาดน้อย (สุตารา สุขฉายา. 2542: 139-141)

ตลาดพลู เป็นชุมชนและทางแยกตั้งอยู่บริเวณถนนเทอดไท แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี ติดกับคลองบางหลวงหรือคลองบางกอกใหญ่แต่เดิมนั้นเป็นพื้นที่ของชาวจีนที่มาตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัย กรุงธนบุรีต่อมาเมื่อย้ายราชธานีไปยังฝั่งพระนครชาวจีนบางส่วนที่ตลาดพลูจึงได้ย้ายไปสำเพ็งและมีชาวมุสลิมจากภาคใต้ที่เข้ามาแทนที่ได้ริเริ่มการทำสวนพลูที่นี้ซึ่งทั้งชาวมุสลิมและชาวจีนต่างทำสวนพลูจนเป็นอาชีพที่แพร่หลาย จนเป็น ตลาดซื้อขายพลู ที่เรียกว่าตลาดพลู จนบัดนี้

ชุมชนริมวัดกัลยาณ เป็นพื้นที่ที่กุฎีจีนเดิมหลังจากกรุงเทพมหานครแบ่งพื้นที่โดยใช้หลักเกณฑ์จำนวน ประชากร เป็นชุมชน เก้าแก่ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาขนานข้างโดยคลองบางกอกใหญ่ (คลองบางหลวง และติดกับชุมชนกุฎีจีน สามารถเดินทางเข้าชุมชนจากทางถนนเทศบาลสาย 1 และถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ ก่อนถึงสะพานอนุทิน สวัสดิ์ติดกับชุมชนกุฎีขาว สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่ค่อนข้างหนาแน่น โดยเฉพาะบริเวณใกล้วัดกัลยาณมิตรวรวิหาร เป็นบ้านเช่าติดกันเป็นเรือนไม้ ด้านนอกเป็นอาคารพาณิชย์ มีซอยเชื่อมและทางเดินเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยากับชุมชนกุฎีจีน

ในถนนเทอดไทสามารถพบได้ที่ ย่านบริเวณชุมชนวัดอินทาราม ชุมทางบริเวณวัดอินทาราม มีลักษณะคือ ตั่งบ้านเรือนอยู่อาศัยและทำมาค้าขาย และบางส่วนเข้ารับราชการ กองกำลังอาสา ชาวจีน ช่วยออกรบทำศึกสงคราม นอกจากนี้ยังมีอาชีพ ธุรกิจโรงเรือไม้ การต่อเรือ การอพยพในช่วงแรก ส่วนมากเป็นผู้ชายเมื่อ

เข้ามาก็จะเข้ามาแต่งงานกับคนไทยจนกลายเป็นค่านิยม ต่อมา เริ่มมีผู้หญิงจีนอพยพ เข้ามามากขึ้น การแต่งงานข้ามเชื้อชาติลดลง

บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาคนจีนบริเวณน้ำเจ้าพระยาสามารถพบได้ที่ชุมชนกุฎีจีนชุมชนทางระหว่างวัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร และวัดช้าง ตาครุส มีลักษณะคือ ชาวฮกเกี้ยน เป็นกลุ่มชาวฮั่นกลุ่มแรกๆ ที่อพยพออก มาจากพื้นแผ่นดินใหญ่

ชุมชนกุฎีจีน (หรือสะกด **กะตี่จิ้น**) เป็นย่านชุมชนเก่าแก่ของฝั่งธนบุรีที่มีประวัติความเป็นมาอันยาว นานตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี และยังเป็นย่านชุมชนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมอย่างมากแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร จะเห็นได้จากเป็นแหล่งที่ตั้งศาสนสถานที่สำคัญหลายศาสนาทั้ง วัดประยูรวงศาวาส, วัดช้างตาครุส, ศาลเจ้าเกียนอันเกง, วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร และ มัสยิดบางหลวง ตลอดจนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

ศาลเจ้าเกียนอันเกง หรือ ศาลเจ้าแม่กวนอิม เป็นศาลเจ้าจีนเก่าแก่ของชุมชนกุฎีจีน ตั้งอยู่บริเวณริม ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ระหว่างวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารและวัดช้างตาครุส ศาลเจ้าได้สร้างขึ้นในปีใดไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด แต่กล่าวกันว่าชาวจีนฮกเกี้ยนที่ตามเสด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้สร้างขึ้น เดิมศาลเจ้าแห่งนี้มีจำนวน 2 หลังซึ่งติดกัน คือ *ศาลเจ้าโจวซือกง* และ *ศาลเจ้ากวนอู* จนในเวลาต่อมาศาลเจ้าก็ทรุดโทรมลงไปมาก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีชาวฮกเกี้ยนกลุ่มหนึ่ง ได้เข้ามารื้อศาลทั้ง 2 ลงแล้วสร้างใหม่เพียงหลังเดียว ซึ่งก็คือศาลเจ้าในปัจจุบัน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงชี้ให้เห็นว่าชุมชนเดิม ที่อยู่บริเวณวัดกัลยาณมิตรมาก่อนนั้น คือชุมชนชาวจีนกลุ่มหนึ่งที่สามารถตั้งชุมชนมาได้แต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะปรากฏหลักฐานเป็นศาลเจ้าจีน ซึ่งเรียกกันว่า ศาลเจ้าเกียนอันเกง ตั้งหันหน้าไปทางทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาเดิม ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีจึงมีการอพยพชาวจีนมา เพิ่มเติมในชุมชนนี้อีก (ปรีดี พิศภูมิวิถี. 2553: 190-197)

หลักฐานที่อธิบายถึงกลุ่มชาวจีนที่มีอยู่ในบางกอกนั้นจากหลักฐานศาลเจ้าที่เก่าแก่หลายแห่ง ศาลเจ้าพ่อจุกยี่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เคียงคู่ศรัทธาไทย-จีนของย่านตลิ่งชัน ศาลเจ้าพ่อจุกยี่เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านชุมชนเกาะศาลเจ้าวัดจำปาย่านตลิ่งชันมาช้านานนับได้กว่าร้อยปี ซึ่งชุมชนย่านเกาะศาลเจ้าวัดจำปายตั้งอยู่ในย่านตลิ่งชันซึ่งมีคลองไหลผ่านโอบล้อมหลายสาย เช่น คลองบางระมาด คลองบ้านไทร และมีคลองลัดวัดจำปาเชื่อมคลองทั้งสองทำให้บริเวณแห่งนี้มีสภาพคล้ายเกาะ และบริเวณที่คลองเชื่อมต่อกันนั้นก็มีศาลเจ้าพ่อจุกยี่ตั้งอยู่เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวชุมชน

ศาลเจ้าพ่อแห่งเจียเกิดจากชาวจีนกลางและชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีความเลื่อมใสในอิทธิฤทธิ์ขององค์ปู่แปะกงและเจ้าพ่อแห่งเจียร่วมกันออกทุนทรัพย์ในการสร้างศาลเจ้าพ่อแห่งเจียนี้ เพื่อเป็นจุดศูนย์กลางของ

ชุมชนชอยสวนผักและเป็นที่กราบไหว้สักการะ บูชาของชาวสวนผัก และผู้คนที่อาศัยอยู่ในเขตตลิ่งชัน รวมไปถึงผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสในองค์ปู่แปะกงและเจ้าพ่อเห้งเจียอีกด้วย

พื้นที่ริมคลองบางกอกน้อยนอกจากชาวไทยมุสลิมแล้วยังมีชาวจีนอีกหลายก๊กที่อพยพจากอยุธยาและคนจีนรวมกำลังกันช่วยสมเด็จพระเจ้าตากสินกอบกู้ธนบุรี ในส่วนคนจีนที่เป็นพ่อค้าก็ตั้งบ้านเรือนเรียงรายริมแม่น้ำ และคนจีนเหล่านี้มีสายสัมพันธ์กับราชวงศ์มาตั้งแต่ต้น พวกเขาจึงเข้ามามีผลต่อเศรษฐกิจไทยมีทั้งที่ใช้แรงงานและเข้ามาค้าขายทำให้บ้านเมืองเจริญขึ้น ซึ่งข้อสังเกต คือ พวกคนจีนจะอยู่ริมแม่น้ำเพื่อสะดวกในการค้าขาย เพราะสมัยก่อนไม่มีถนน คนจีนจึงมีการทำแพอยู่ตั้งแต่คลองบางกอกน้อยประมาณ 500-700 แพ ก็แสดงให้เห็นว่า พื้นเพเดิมของกรุงธนบุรีเกิดจากหลายฝ่ายไม่ใช่คนไทยทั้งหมด ถึงจะเป็นคนไทยแต่ก็นับถือศาสนาต่างกัน เช่น มุสลิม คริสต์ พุทธ เป็นต้น ถึงแม้พวกเขาจะนับถือศาสนาต่างกัน หรือมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน แต่พวกเขาก็สามารถอยู่รวมกันได้อย่างสันติและไม่มีความขัดแย้ง โดยกลุ่มชาติพันธุ์จีนในเขตบางกอกน้อยมักอาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนตรอกข้าวเม่า , ชุมชนบ้านช่างหล่อตรงข้ามกับวัดวิเศษการ ไกล่สี่ยกศิริราช (บริเวณสวนอนันต์) ถนนวังหลัง บริเวณโรงพยาบาลศิริราช, คลองชักพระ (ริมคลองดำเนินไปยังวัดเตี้ย ริมคลองบางกอกน้อยตรงข้ามสถานีขนส่งสายใต้ใหม่) และตลาดแพ สถานีรถไฟบางกอกน้อย วัดสุวรรณนาราม เป็นต้น

4. กลุ่มชาวมอญ

การอพยพเข้าสู่สยามของคนมอญในเมืองไทยในฐานะคนพลัดถิ่นเกิดขึ้นในช่วง 3 ยุคสมัยที่สำคัญ คือ สมัยอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีสาเหตุมาจากการที่บ้านเมืองเข้าสู่ภาวะสงครามตกเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่น การดำเนินชีวิตมีความยากลำบาก ชาวมอญถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบอยู่ตลอดเวลา จึงอพยพย้ายมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในแผ่นดินไทยหลายครั้ง ชาวมอญที่อพยพเข้ามายังไทย โดยมากเป็นชาวมอญจากเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญเป็นศูนย์กลางการค้า มีความอุดมสมบูรณ์ และมีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงถูกพม่าควบคุมอย่างเข้มงวด เช่น เมืองมะละแหม่งและเมืองมะละแหม่ง เมืองเหล่านี้อยู่ใกล้ชายแดนไทย มีเส้นทางติดต่อค้าขายกับไทยมาแต่สมัยโบราณ ชาวมอญคุ้นเคยเส้นทางเหล่านี้ดี จึงสามารถเดินทางมาได้สะดวก เส้นทางของการอพยพของชาวมอญเข้าสู่ไทย มีด้วยกัน 4 เส้นทาง ตั้งต้นจากเมืองมะละแหม่ง และเมืองมะละแหม่ง เส้นทางอพยพจากทิศเหนือ อพยพเข้ามายังเมืองตาก หรือเมืองระแหง ทางด่านแม่ละเมา

ทุกครั้งที่มีการสู้รบระหว่างมอญและพม่า เมืองไทยจะเป็นที่หลบภัยของชาวมอญทุกครั้งเสมอไป ที่อยุธยายังมีชุมชนหลายแห่งที่น่าจะเป็นชุมชนมอญ คือ วัดพนัญเชิง วัดโปรตสัตว์หรือด่านขนอนตะนาวศรีและชุมชนมอญปากคลองขุนละครไชย ชาวมอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ธนบุรีตั้งแต่ใน พ.ศ. 2310 หลักฐานก็คือร่องรอยจากชื่อ คลองมอญ ซึ่งน่าจะเป็นที่มีชาวมอญเข้ามาตั้งบ้านเรือนบริเวณคลองมอญ และริมคลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวง และที่ตำบลบางยี่เรือ (เรื่องศิลป์ หนูแก้ว, 2546: 53-54)

ชาวมอญอพยพเข้ามาสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ. 2112-2133) สมัยสมเด็จพระนเรศวร (พ.ศ. 2133-2148) สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173-2198) สมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. 2199-2231) และสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275-2301) สันนิษฐานว่าระหว่างการอพยพครั้งใหญ่นี้จะมี

การอพยพครั้งย่อยๆ อีก สาเหตุเพราะมอญไม่สามารถทนการบีบคั้นจากการปกครองของพม่าในสมัยราชวงศ์ตองอู (พ.ศ. 2029-2295) จึงก่อกบฏ ต่อมาใน พ.ศ. 2295 พม่าปราบอย่างรุนแรงจึงลี้ภัยเข้ามาในไทยอีกจำนวนมาก ชาวมอญที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยาได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำ เช่น บ้านขมิ้นริมวัดขุนแสน ตำบลบ้านหลังวัดนก ตำบลสามโคกและวัดท่าหอย ส่วนชาวเขมรอยู่ที่วัดคางคาว พม่าอยู่ข้างวัดมณเฑียร (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541 : 8)

การตั้งถิ่นฐานของมอญที่เป็นผลมาจากการชุดคลองลัดแม่น้ำอ้อมที่เชียงราก ที่เรียกว่า คลองลัดเกร็ดใหญ่ในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้น ต่อมาในรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์ฯ โปรดฯ ให้พวกมอญอพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารไปตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยได้เกิดเป็น เมืองสามโคก แล้วมาเปลี่ยนเป็น เมืองปทุมธานี ในรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, 2559)

ชาวมอญในฝั่งธนบุรีนับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขนาดเล็กเมื่อเทียบกับหมู่บ้านมอญแถบปทุมธานี นนทบุรี ราชบุรี หรือที่ตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งอยู่ ใกล้ ๆ กัน อย่างไรก็ตามในปัจจุบันมีบ้านมอญกระจายอยู่ในฝั่งธนสามแห่งด้วยกัน ได้แก่ บ้านมอญบางกะดี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน บ้านมอญ แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน และบ้านมอญที่วัดประดิษฐาราม แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี ในอดีตชาวมอญบางกะดีมีอาชีพทำนาเป็นหลัก นวดข้าวเสร็จก็มีเถ้าแกลบโรงสีมารับถึงที่ หน้าแล้งชาวบ้านจะตัดฟืนและเย็บจากซึ่งมีอยู่ดกดี บรรทุกใส่ เรือล่องตามคลองสนามชัยไปขายในเขตเมืองชั้นในทั้งกรุงเทพฯ ฝั่งธน และเลยไปถึงบ้านมอญปากเกร็ด (สุดารา สุฉฉายา. 2542: 157-158)

ชาวมอญที่อยู่บริเวณเขตบางกอกน้อยส่วนใหญ่เริ่มแรกได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยโดยการเป็นพวกฝิพายเรือหลวง เดิมเป็นชาวมอญที่เคยอยู่แถวเมืองทะวายและเมืองมะริด ซึ่งมีความชำนาญทางเรือ โดยสาเหตุที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย เนื่องจากในสมัยของพระเจ้าปดุง กษัตริย์พม่าที่ปกครองอยู่กล่าวหาว่า มอญเมืองทะวายและเมืองมะริดเป็นกบฏ ได้จับพวกมอญในเมือง ใส่เกล้าเผ่าทิ้งไปเป็นจำนวนมาก กลุ่มชาติพันธุ์มอญจึงพากันอพยพหนีภัยเข้าสู่ประเทศไทยจากการที่กลุ่มชาติพันธุ์มอญมีความชำนาญทางเรือมาแต่เดิมแล้วทางฝ่ายไทยจึงให้มารับราชการทางเรือหลวงต่อมาได้มีการย้ายโรงเรือหลวงจากคลองบางหลวงไปไว้ที่คลองบางกอกน้อย โดยอาชีพส่วนใหญ่คือ การทำสวน ทำไร่ เป็นต้น โดยกลุ่มชาติพันธุ์มอญในเขตบางกอกน้อยมักอาศัยอยู่ในบริเวณตลาดบางขุนศรีระหว่างเขตบางกอกน้อย และเขตบางกอกใหญ่ ผ่านคลองบ้านขมิ้น ไปออกยังคลองบางขุนศรี, คลองชักพระและบริเวณเขตวัดละมุดมอญเรื่อยลงมาจนถึงบริเวณคลองมอญ

กลุ่มชาวมอญตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณคลองบางบอน ซึ่งเป็นคลองน้ำจืดที่ใช้ในการเกษตรโดยชาวมอญและประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมง เนื่องจากพื้นที่บางส่วนของคลองบางบอนเป็นหนึ่งในเส้นทางสัญจรที่ชาวมอญบางขุนเทียนได้ใช้ประโยชน์ในการทำมาหากินเนื่องจากในอดีตเขตบางบอนเคยเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอบางขุนเทียน แต่เนื่องจากพื้นที่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอ (บริเวณริมคลองด่าน คลองดาวคะนอง และคลองบางขุนเทียน) มีความเจริญและมีชุมชนเพิ่มขึ้น ทาง

ราชการจึงได้จัดตั้งเทศบาลนครธนบุรีขึ้นในปี พ.ศ. 2479 โดยให้ตำบลบางค้ออยู่ในท้องที่ด้วย และจัดตั้งสุขาภิบาลบางขุนเทียนขึ้นในพื้นที่บางส่วนของตำบลบางขุนเทียนและตำบลบางมดในปี พ.ศ. 2508 ภายหลังได้มีการรวมจังหวัดธนบุรีและจังหวัดพระนครเป็นนครหลวงกรุงเทพมหานครและเปลี่ยนเป็นกรุงเทพมหานคร แบ่งพื้นที่ออกเป็นเขตและแขวงแทนอำเภอและตำบล อำเภอบางขุนเทียนจึงได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะเป็น เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร มีเขตการปกครอง 7 แขวง ได้แก่ แขวงบางขุนเทียน แขวงบางค้อ แขวงจอมทอง แขวงบางมด แขวงท่าข้าม แขวงบางบอน และแขวงแสมดำ แต่หลังจากการแยกเขตการปกครองก็ยังมีวัฒนธรรมและชาวมอญบางส่วนที่ยังอยู่ในพื้นที่บางบอนเช่นเดิม

สองฝั่งของคลองมอญ เป็นที่ตั้งของชุมชนชาวมอญที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งถิ่นฐานอยู่มาตั้งแต่สมัยต้นกรุงธนบุรี จึงเป็นที่มาของชื่อ “คลองมอญ” ที่เรียก กันต่อมาในปัจจุบัน (สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว. 2554:91)

มีหมู่บ้านอยู่ริมคลองบางหลวงฝั่งขวาเยื้องกันกับหมู่บ้านแขกเจ้าเซ็น มีวัดเรียกกันว่า “วัดมอญรามัญ” หรือเรียกตามที่ถูกตั้งว่า “วัดรามัญประดิษฐ์” (วิจิตรมาตรา. 2520:479)

ชุมชนชาวมอญและวัดมอญ ปรากฏตำนานในบทความเดียวกันของ ผศ.วัชร คลายนาทร ที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในชุมชนความว่า

“ผืนแผ่นดินก่อนการสร้างอาคารของสถาบันนั้น แต่เดิมเป็นบ้านเรือนของชาวมอญและชาวลาว โดยเฉพาะที่หอประชุมของสถาบัน แต่ก่อนมีบ้านเรือนของชาวมอญหนาแน่นมากเข้าใจว่าชาวมอญเหล่านี้อพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ชาวมอญอาจเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานในท้องถื่นนี้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา...”

“...ชาวมอญเลือกถิ่นที่อยู่อาศัยติดคลองบางกอกใหญ่ก็เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความสามารถในการต่อเรือและเคยสังกัดในกองทหารของสมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์...”

ส่วนวัดมอญหรือวัดประดิษฐารามหรือที่มีชื่อเรียกกันในสมัยรัชกาลที่ 4 ว่า “วัดราษฎร์รามัญ” เป็นวัดที่ชาวมอญในย่านนี้ร่วมใจกันสร้างขึ้นประจำชุมชนของตน (ป. อนุภาค, 2553 : 143)

5. กลุ่มลาว

การย้ายถิ่นของชาวลาวสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี มีทั้งถูกกวาดต้อนเข้ามาฐานะเชลยศึกและอพยพมาพึ่ง ระเบียบโพธิสมภาร สิ่งสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ลาวได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตบางกอกน้อยได้ชัดเจนที่สุด คือวัฒนธรรมในมิติด้านการสื่อสารภาษาไทยในตระกูลลาวไทยเป็นสำเนียงภาษากลางที่ใช้สื่อสารกันทั่วไปของคนกลุ่มใหญ่ แต่สำเนียงภาษาของคนบางกอกเป็นสำเนียงถิ่นย่อยของสำเนียงหลวง สำเนียงหลวงในยุคกรุงศรีอยุธยาปัจจุบันทั่วไปเรียกเหนือ คล้ายสำเนียงสุพรรณบุรีและหลวงพระบาง ปัจจุบันสำเนียงบางกอกถูกยกเป็นสำเนียงหลวงที่พูดสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ โดยกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในเขตบางกอกน้อยมักอาศัยอยู่ในบริเวณส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณสำนักงานเขตบางกอกน้อย, ชุมชนวัดทอง หรือ วัดสุวรรณสาราม ไกล่บริเวณสถานีรถไฟธนบุรี (บึงอระ ยะพันธุ์, 2541 : 4-6) พวกนี้ถูกส่งเข้าไปตั้งหลักแหล่งในหัวเมืองชั้นใน เอกสารที่บันทึกไว้มีน้อย ยิ่งช่วงสมัยกรุงธนบุรีเพราะระยะเวลาสั้นเพียง 15 ปี เท่านั้น และชาวตะวันตกที่เข้ามาอยู่ในสมัยนี้มีน้อยมาก การบันทึกเรื่องราวต่างๆ จึงมีน้อย ทำให้ไม่สามารถทราบเรื่องราวของชุมชนชาวลาวในสมัยกรุงธนบุรีได้เท่าที่ควร

กระนั้นพระเจ้ากรุงธนบุรียังทรงต้องรวบรวมผู้คนมาเพิ่มเติมทดแทนเพื่อให้มีจำนวนมากพอ แม้จะเป็นพลเมืองชาวลาว แต่ถ้าสามารถควบคุมให้เป็นระบบก็สามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งทางเมืองและเศรษฐกิจ ประโยชน์ทางด้านการเมืองนอกจากใช้เป็นกำลังป้องกันเมืองแล้ว ยังใช้เกณฑ์ไปราชการสงครามด้วย และเชลยศึกที่ได้มา พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานให้แม่ทัพนายกอง เพื่อเป็นบำเหน็จตอบแทนความดีความชอบ เชลยศึกเหล่านี้จะได้เป็นกำลังของแม่ทัพนายกองต่อไป ทางด้านเศรษฐกิจ เชลยศึกเป็นแรงงานสำคัญในการเพิ่มผลผลิตทางด้านการเกษตร ได้แก่ การทำนา สมัยกรุงธนบุรีภาวะเศรษฐกิจตกต่ำมาก ข้าวยากหามาแพง ดังที่เมอซิเออร์คอร์บัทหลวงฝรั่งเศสที่เข้ามาใน พ.ศ. 2312 ได้บันทึกไว้ (บึงอระ ยะพันธุ์, 2541 : 27)

ในปีต่อๆมาก็ยังคงมีชาวลาวถูกกวาดต้อนเข้ามาในไทยอีกจำนวนมากและไปตั้งถิ่นฐานอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ เมื่อ พ.ศ. 2335 เจ้านันทเสนได้ยกทัพไปตีเมืองพวน แล้วเลยไปตีเมืองแกลงได้กวาดต้อนครัวลาวพวนและลาวทรงดำมาถวายที่กรุงเทพฯอีกครั้งหนึ่งจำนวนรวมกันประมาณ 4000 เศษ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ โปรดให้ครัวลาวพวนตั้งหลักแหล่งอยู่ที่กรุงเทพฯ บริเวณที่ปัจจุบันเป็นที่ตั้งโรงพยาบาลนเรศวร เรียกกนนบริเวณนั้นว่า “ถนนบ้านลาว” มีศาลาโรงธรรมเรียกว่า “ศาลาบ้านลาว” หลังจากนั้นไม่ปรากฏว่ามีการกวาดต้อนครัวลาวพวนมากรุงเทพฯอีก ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดฯให้ไปตั้งบ้านเรียนอยู่ที่คลองมหาหงษ์ เมืองสมุทรปราการ ทำบัญชีชายฉกรรจ์ได้ 860 คนและบางแห่งที่ให้ชาวลาวไปอยู่ไกลเนื่องจากเหตุที่ต้องส่งไปหัวเมืองชั้นใน เพราะเมืองเหล่านี้อยู่ไกลจากแหล่งที่อยู่อาศัยเดิมของชาวลาว เป็นการป้องกันการหลบหนีกลับไปบ้านเมืองลาวและหัวเมืองชั้นในยังเป็นเมืองหน้าด่านป้องกันราชธานี เมื่อข้าศึกยกมาเมืองเหล่านี้จะเป็นด่านกั้นมิให้ข้าศึกมาถึงราชธานีเร็วเข้า จะได้มีเวลาเตรียมตัวตั้งรับได้ นอกจากนั้นยังเป็นเมือง ชุมทาง เป็นเมืองศูนย์กลางที่กองทัพจากหัวเมืองต่างๆ ที่ถูกเกณฑ์ไปในสงครามยกมาสมทบกัน หรือเป็นเมืองทางผ่านที่ข้าศึกจะต้องยกมาทางเมืองนั้น

ในฝั่งธนบุรียังมีชุมชนลาวอยู่ที่บางไส้ไก่ใกล้กับกลุ่มคนมอญแถววัดประดิษฐาราม คนบ้านนี้ยึดอาชีพทำขลุ่ยมาแต่โบราณ ปัจจุบันก็ยังคงทำอยู่ คนเก่าเล่าว่าบรรพบุรุษของตนอพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์ตั้งแต่รุ่นปู่ แต่จะมาในรัชกาลใดไม่ทราบได้ หากชาวลาวที่นี่มีความสัมพันธ์ไปมาหาสู่กับคนลาวที่สระบุรี ซึ่งปรากฏหลักฐานว่าถูกกวาดเข้ามาสองครั้งใหญ่ คือในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีครั้งหนึ่ง และอีกครั้งในคราวปราบกบฏเจ้าอนุฯ ชาวลาวที่นี่ดูเหมือนเป็นกลุ่มเดียวที่พยายามรื้อฟื้นความเป็นลาวของตนขึ้นมาอีกครั้ง เห็นได้ชัดจากป้ายชื่อชุมชน แต่ดูจะไม่ประสบความสำเร็จนัก เพราะคนรุ่นนี้รู้สึกว่าเป็นไทยไปแล้ว อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเล่ากันว่า เป็นคนลาวคือบ้านช่างหล่อ แต่เป็นลาวที่มาจากทางเหนือ หรือพวกลาวยวน แต่ก็ไม่มีหลักฐานใดยืนยันได้แน่ชัด (สุตารา สุฉฉายา. 2542: 163)

ชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาในสมัยอยุธยาปรากฏหลักฐานจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต) ที่กล่าวว่า ลาวเชียงใหม่ที่ถูกกวาดต้อนมาสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีครองราชย์ครั้งที่สอง ได้ส่งไปไว้ที่เมืองพัทลุง สงขลา นครศรีธรรมราช และจันทบุรี (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541 : 8-9)

มีชนชาวลาวบางส่วนอยู่ในกรุงเทพฯ เช่น ชาวลาวพวนตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับสะพานมอญ เรียกว่าบ้านลาวพวน บ้างถูกส่งเข้าไปเป็นเลกอยู่ในกรมวังสังกัดโขนด่าน โขนหอพระ บ้างเป็นพวกตักน้ำหามวอ ส่วนพวกที่เป็นมุลนายลาวสำหรับควบคุมดูแลปกครองชาวลาว ถ้ามีตำแหน่งสูงๆจะได้เข้าเฝ้าต้อนรับแขกเมืองด้วย บางส่วนได้เป็นไพร่หลวงกองนาสังกัดกรมมหาดไทย ไปทำนาอยู่ที่คลองแสนแสบ และยังมีที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยรัชกาล ที่ 3 โดยสมเด็จพระราชวังบรมมหาศกดิพลเสขย์นำมาไว้ที่กรุงเทพฯ ส่วนหนึ่งได้ถวายให้เป็นข้าพระวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541 :41,51,73-88)

ชุมชนชาวลาวและวัดลาวมีประวัติความเป็นมาคล้ายกันเป็นสองทาง ทางแรกพระครูสุนทรสุตกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดบางไส้ไก่ (มรณะภาพแล้ว) ให้สัมภาษณ์ในบทความ “แผ่นดินนี้มีอดีต” โดยวัชร ปลายนาทร (100 ปี บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา, 2539 : 71) ว่า

“ส่วนใหญ่แล้วมาจากเวียงจันทน์ แม้ไม่ปรากฏหลักฐานสาเหตุของการอพยพ แต่ก็มีข้อมูลว่าในครั้งกบฏเจ้าอนุวงศ์นั้น สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้นำทัพไปสู้รบในสงครามและได้กวาดต้อนผู้คนลาวเข้าในกรุงเทพฯ ด้วย (ข้อมูลจาก พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่3, เจ้าพระยาทิพากรวงศ์) แต่ไม่อาจจะยืนยันได้ว่าชาวลาวในครั้งนั้นได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นนี้หรือไม่”

ส่วนอีกทางหนึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้านที่เล่าต่อกันมาคือเป็นชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อครั้งที่ได้โปรดฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) ยกทัพไปปราบกบฏที่เมืองเวียงจันทน์และได้อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบางเข้ามาในครั้งนั้นด้วย แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนี้นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ซึ่งในบรรดาชาวลาวที่เข้ามาในครั้งนั้น ก็มี

พระเจ้านนทะเสนและพระเจ้าอินทเสน สองเจ้าลาวที่เป็นพี่น้องกันรวมอยู่ด้วยและพระเจ้านนทเสนก็ได้เป็นผู้นำชาวลาวสร้างวัดประจำหมู่บ้านขึ้น โดยมียายชิ้น เศรษฐินิใจบุญลูกครึ่งไทย-จีน เป็นผู้อุปถัมภ์ในการสร้างวัดจนสำเร็จ มีชื่อเรียกกันสืบต่อมาว่า “วัดลาว” หรือ “วัดสาวไก” และ “วัดบางไส้ไก” (ป.บุณนาค, 2553 : 142)

นอกจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้กล่าวมาแล้วตามเอกสารที่นำมากล่าวถึงนั้น ยังอาจพบกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อยู่ในเอกสารอื่นอีกบ้าง แต่ที่มีระบุในแผนที่ด้วย ดังงานของสุนทร ชุตินทรานนท์ (2556) ที่นำเสนอแผนที่จากจารชนพม่าลอบเข้ามาทำแผนที่กรุงธนบุรี และได้ระบุถึงบ้านเรือน วัง ที่ตั้งสำคัญ ของเจ้านายและข้าไพร่โดยทั่วไปในแผนที่ ที่ระบุตึกเจ้าแขก หมู่บ้านแขก บ้านพระยาราชเศรษฐีหรือหัวหน้าชาวจีน มอญที่อาจเป็นเป้าหมายสำคัญในการเข้ามาทำแผนที่ของพม่าที่พระเจ้าอลองพญาทรงปฏิบัติการกวาดล้างอำนาจของมอญในพื้นที่พม่าให้สิ้นซากเด็ดขาด และในแผนที่ยังระบุถึงบ้านกะเหรี่ยง บ้านชาวโยนก (ไทยใหญ่) ชุมชนอินเดีย อีกด้วย

ถิ่นฐานที่ถกทับพื้นที่

ด้วยระยะเวลาที่ยาวนานในการอยู่อาศัยนับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มาจนกระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้คนที่เข้ามาอยู่ การล้มหายจากภัยสงคราม หรือเปลี่ยนแปลงถิ่นที่อยู่ ทำให้ในพื้นที่แต่ละแห่งเกิดการทับซ้อนในการตั้งถิ่นฐานของคนหลายกลุ่ม ด้วยตามแนวคิดทางสถาปัตยกรรมตัวหนึ่งคือ พาเลิมเสส (Palimpsest) ที่แปลว่าการใช้อีกใช้ซ้ำนั้น การทับซ้อนในเวลาที่ต่างกันจากพื้นที่เดียวกันได้นำมาอธิบายการมีอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ตามระยะเวลาได้ดังนี้

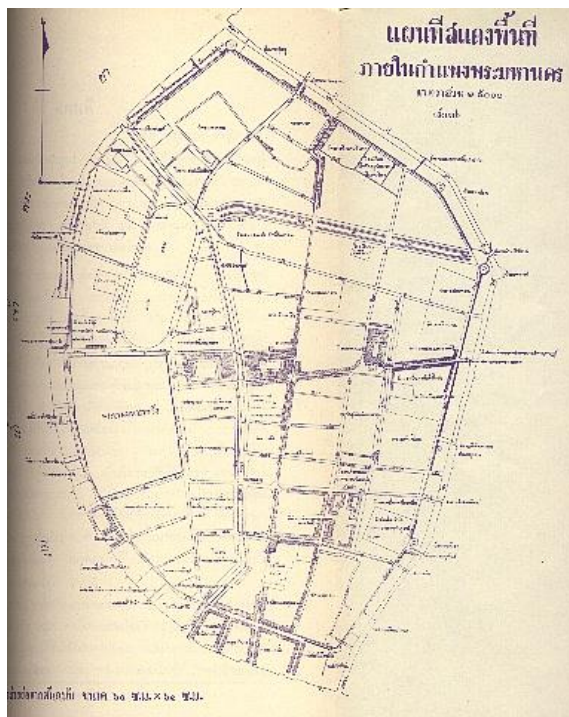
การอพยพเข้ามาในธนบุรี (พ.ศ.2310-2315) จะมีชาวจีนที่มีบทบาททั้งทางการค้าและการสงครามที่ช่วยรบกับพม่าจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยา พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้มาตั้งบ้านเรือนบริเวณวัดกัลยาณมิตร คลองกุฎีจีน และบริเวณกุฎีจีน จึงเป็นที่อยู่ของคนจีนมาแต่ครั้งอยุธยา กรุงธนบุรีได้ติดต่อกับการค้าภายใต้ระบบบรรณาการ สินค้าที่ต้องการจากจีนคือ ทองแดง เหล็กและปืนใหญ่ เพื่อใช้ในการสงคราม ส่วนอิฐและหินใช้ในการสร้างบ้านเรือน สินค้าที่ไทยส่งไปยังจีนส่วนใหญ่เป็นประเภทของป่า เช่น ไม้กฤษณา อำพัน ฝาง นกยูง ไม้ฝาง ฯลฯ การทำการค้ากับจีนฝ่ายสยามต้องใช้ผู้ชำนาญที่เป็นชาวจีนในการส่งเรือสำเภาไปค้าขาย ทำให้พ่อค้าชาวจีนได้เข้ามาดำเนินการในทางการทูตและการค้ากับทางการจีนอย่างต่อเนื่อง ยังมีชาวจีนที่จัดแต่งเรือสินค้าแล่นไปกับกองเรือบรรณาการ ทำให้ชาวจีนเหล่านี้ได้ขยับฐานะ โดยอาศัยระบบบรรณาการแสวงหาผลกำไรส่วนตัวเข้ามาสู่การเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการที่กำลังขาดแคลนได้อย่างลงตัว (อดิสร หมวกพิมาย, 2531 : 106) นอกจากนั้นสมัยนี้ยังมีชาวมุสลิมจอดแพอยู่บางอ้อ บางพลัด และคลองบางกอกใหญ่ทั้งสองฝั่งและลี้ไปจนถึงตลาดพลู ชาวมุสลิมจึงสร้างสถานประกอบศาสนกิจ ทั้งมัสยิดต้นสน หรือกุฎีใหญ่ มุสลิมบางหลวงหรือกุฎีขาว และอีกกลุ่มคือแขกเจ้าเซ็น อยู่บริเวณใต้วัดหงษ์หรือปากคลองมอญ ชาวมอญในสมัยนี้จากความเป็นมาเข้ามาแต่สมัยพระมหาธรรมราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา และเข้ามาอย่างต่อเนื่อง สมัยกรุงธนบุรียังมีการค้ากับชาวจีนและแขกเนื่องจากพระเจ้าตากสินทรงมีความสามารถทั้งภาษาจีน แขก และญวน มาแต่เมื่อครั้งรับราชในพระเจ้าบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยาแล้ว และการทำการค้ากับญี่ปุ่นและชาติอื่นเพียงแต่ไม่ได้สร้างรายได้ให้กรุงธนบุรีมากเท่ากับ

การค้ากับจีน ดังเช่นการไปเจริญไมตรีทางการทูตกับจีนถึง 3 ครั้ง ใน ปี พ.ศ.2318,2320 และ 2321 กรุงธนบุรีจึงได้รับสิทธิสามารถทำการค้ากับจีนได้เต็มที่

ชาวตะวันตก เราได้หลักฐานที่ปรากฏอยู่ในเอกสารสำคัญทั้งของฝ่ายไทยและตะวันตก ในจดหมายเหตุของบาทหลวงต่างๆ เช่น มองซิเออร์คอร์บันทิกไว้ว่า “ เมื่อข้าพเจ้าได้เข้ามาถึงบางกอกพระยาตากพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ได้ทรงต้อนรับข้าพเจ้าอย่างดี และโปรดให้ข้าพเจ้าเลือกหาที่ดินตามใจชอบ ข้าพเจ้าเลือกได้ที่ไว้แห่ง 1 เหนือหมู่บ้านพวกเขารัต...” (กรมศิลปากร,2511 :88) การค้ากับชาวตะวันตกพ่อค้าชาวอังกฤษสมัยกรุงธนบุรี ชื่อ ฟรานซิส ไลต์ จนกระทั่งได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาราชกปิตัน และเป็นบุคคลที่มีส่วนในการเป็นธุระติดต่อการค้ากับประเทศต่างๆ การค้าดินปืน ชื้อปืนคาบศิลา และนำส่งเข้ามายังกรุงธนบุรี

สืบต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นยุคการสร้างบ้านเมืองใหม่ จึงมีการโปรดเกล้าให้รวบรวมไพร่พลเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้น ทั้งการกวาดต้อน ดังเช่น กรมพระราชวังที่ไปปราบพม่าแต่เลยไปตีปัตตานีและได้นำชาวมุสลิมเข้ามาอาศัยอยู่ตามที่ต่างๆรอบกรุง เช่นสี่แยกบ้านแขก พุทฺธครุ หรือเลาะเลียบตามบางคอแหลม มหานาค พระโขนง คลองตัน มินบุรี หนองจอก ชาวจีนในสมัยนี้เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกต้องการพื้นที่การขยายกรุงจึงโปรดให้หัวหน้าชาวจีน คือพระยาราชเศรษฐี ได้ย้ายชาวจีนจากบริเวณจะสร้างวังไปยังสำเพ็ง ในสมัยนี้การติดต่อค้าขายดำเนินไปกับชาวจีน ส่วนชาวตะวันตกไม่ได้เพิ่มจำนวนอย่างทวีคูณ แต่เป็นกลุ่มที่อยู่เดิมและเข้ามาบ้าง รวมทั้งการสู้รบกับทางพม่าลดน้อยลง การอพยพกวาดต้อนผู้คนขนาดใหญ่จึงน้อยลง ส่งผลต่อจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ได้เพิ่มความหลากหลายตามกลุ่ม แต่เป็นการผสมกลมกลืนจากการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมแต่ละกลุ่ม

การศึกษาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานครซึ่งการศึกษาในพื้นที่ฝั่งธนบุรีเป็นโครงการนำร่องนั้นการอธิบายถึงพื้นที่ซึ่งสัมพันธ์กับการเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์นั้นสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจากการค้าขาย และการเข้ามาอยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆในระยะเวลาต่อมาจากปัจจัยที่ต่างกัน เช่น ทางการเมือง ได้แก่ ชาวมุสลิม ชาวลาว มอญ เขมร ทั้งสมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 12 แผนที่แสดงพื้นที่ภายในกำแพงพระมหานคร

(ที่มา : http://blognookgeo29.blogspot.com/2012/07/blog-post_26.html)

ภาพที่ 12 แผนที่ Plan of Bangkok

(ที่มา : กรมแผนที่ทหาร , 2431)

(แผนที่ ขนาด A3)